

ženski pokret.
женски покрет.
žensko gibanje.

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 4 — АПРИЛ — ГОДИНА V (1924)

УРЕДНИК, МИЛЕВА МИЛОЈЕВИЋ

САДРЖАЈ:

- 145 МАТЕРИНА ШКОЛА Др. Н. Давидовић Нико-
лајевић
- 154 О ПОТРЕБИ ДЕЛА ЗА ЗАШТИТО ДЕЦЕ И
МЛАДИНЕ Alojzija Štebi
- 159 ВРЕДНОСТ ДЕТЕТА И ВАЖНОСТ ДЕЧЈЕГ
ПИТАЊА Др. Милош Ђ. Поповић
- 163 О НЕВОЉАМА НАШЕ ДЕЦЕ Драга Стефановић
- 168 ДРЖАВНА ЗАШТИТА ДЕЦЕ И МЛАДЕЖИ Милица Влајић
- 173 БЕЛЕШКЕ: *Protestna skupščina v Ljubljani*.
— Изложба женских ручних радова у Пан-
чеву. — Божана Њемцова рођ. 5. II. 1820
г. умрла 21 I. 1862 г. — Интернационална
Конференција Жена Инжињера. — Фран-
цуске жене и јаван живош. — Примедба.
— Нова књига
- 178 ПРЕДЂУРЂЕВСКО ВЕЧЕ Милица Косић
- 180 УБОГАР ПЕВУЦКА Верка Шкурла — Илијић
- 181 У МИРУ Вера-Пујдак-Торњанска
- 181 ЕВАДНА Сара Гранд
- 184 БРАНКО РАДИЧЕВИЋ Даринка Стојановић
- 191 ИЗ УМЕТНОСТИ: Чеховљево вече у Манежу. Милица Косић
- 192 ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ — Зимска бајка:
Аница Ђукић Милица Косић
Град рима и ришмова: Хамса Хумо. —
Умешности и неумешности: Синиша Кордић Олга Попс

ЦЕНА 5 ДИН.

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 4 — АПРИЛ — ГОД. V (1924)

МАТЕРИНА ШКОЛА

Сви векови и сва времена обраћали су нарочиту пажњу детету. Још пре Хришћанства у доба старих Грка и Римљана дете је било предмет нарочитих брига. Хришћанством дете се уздигло до Бога. Сам велики оснивалац наше хришћанске вере и науке схватио је велики значај детета у свету. И дете је у хришћанском свету заузело најлепше место: дете је циљ живота, дете је будућност, дете је смисао живота, дете је брига, дете је срећа, дете је једном речју све, дете је разрешење сваке филозофије.

И ако је тако, дете је садржина породице, а отац и мати су главни одгајивачи и васпитачи детета. Вековима деца су припадала само родитељима. Закона о заштити деце није било. Природни одгајивачи и заштитници били су родитељи. Тако је то још увек код примитивних народа. Тек са већом културом родитељи су се почели одвајати од деце. У борби за опстанак прво је из куће изашао отац. Мало по мало у тој борби морала је и мати суделовати. Жена и ако мати почела се одвајати од куће, почела је напуштати дете. Одмах су се почеле осећати последице. Смртност деце бивала је све већа и већа. Култура је напредовала, жена и мати је изашла из куће. А да ли је напредовало и дете? Сигурно да није. Оно је силом околности занемаривано, оно је злоупотребљавано док се у последње време, а нарочито после светског рата, није дошло опет до свести, да је дете основица културе и друштва. Почело се полако опет враћати детету. Нарочито хигиеничари и педагози јаучу за матером како би ју опет вратили детету. Задржавају је опет у кући и чине све могуће да је сасвим поврате детету. У свима културним земљама стварају се нови закони у циљу да заштите дете и матер. Највећа култура и најсавршенији закон о заштити детета

данас је онај који не раздваја матер од детета. Данашња култура силно истиче материнство и дете.

И жена — мати, што је културнија, све се више враћа своме детету. У јавном раду у професијама остаће само жене без деце, девојке, старије жене, које су већ васпитале своју децу. Жена, чим је и мати, добија своју одређену професију — дете. Ако се ова професија, из било којих разлога занемари, освети се на здрављу и карактеру детета. Жену која има деце ја бих у свакој прилици поздрављала са „мати“; реч „госпођа“ је потпуно бесмислена и некултурна. Нарочита школа кроз коју дете прође од рођења до поласка у официелну школу, то је време које дете проведе у материној школи. Иако се о овој школи много не говори, ипак јој се у последње време придаје све већи значај. Истиче се управо као темељ целог будућег живота и човека. Прошла су стара времена када се веровало да васпитање деце треба одузети од родитеља као што су учили стари грчки филозофи. Напротив, данас и хигиена и педагогија траже да основа одгајивања и васпитања буде у кући. Мисле да ако ова основа није добра и школа неће много успети. У одгајивању детета и његовом васпитању до школског доба специалну улогу игра мати. Будући да је природа тако тесно везала матер и дете, биће да је мати и најглавнији фактор у култури детета. Нарочито у доба док је дете још неразвијено, док је тако рећи и физички и душевни инвалид — у првом детињству. Заблуда је ако се мисли да се дете у то доба може третирати као ствар и макар од кога. Исто се не може сматрати дете као мала животиња. Истина је да се вегетативан живот у ово доба нарочито испољава, али и он треба да тече по извесном реду и правилу, како би се утицало и на душевне особине детета. Новији хигиеничари и педагози нарочито истичу ово доба као главно за формирање карактера код деце. Материна школа спрема децу за редовну школу. Физичко одгајивање детета, вршено по хигиенским правилима, утиче и на развијање здравих навика код деце. Узмимо само чистоћу детета — купање. Дете редовним купањем не само да постане чисто и здраво, већ добије тако рећи још једно чуло за чистоћу. Дете навикнуто на чистоћу, навикнуто на добру редовну храну, на игру, на одмор, на свеж ваздух, на довољно спавање, не само да ће физички напредовати, него ће здраве и хигиенске навике стећи, а ове ће и на његов карактер и будући живот бити од великог утицаја. Али и домаће васпитање може бити рђаво. Многи родитељи су неспремни за овај позив, други

се опет не брину о њему, претпостављајући све друго душевном и телесном развијању своје деце. Трећи немају зато времена као радници, сељаци, који су по цео дан ван куће. Нарочито се одсуство матере од куће примети и осети код деце. Примете се одмах деца честитих родитеља, деца срећних, деца несрећних, деца добрих и слабих економских прилика, деца без родитеља, деца без мајке, деца без оца, деца са браћом и сестрама, и дете јединче. Дете је толико пластично и примљиво у својој души да све утиске домаћих прилика импрегнира у своје мало биће. Не треба бити велики психолог и педагог па према детету израчунати домаће прилике. Мати мора бити детету своје извор свега знања до школе. Мати треба да зна да никакво васпитање неће помоћи нездравом детету. Кад примимо да је потребно да дете буде на првом месту здраво, па да буде добро васпитано, онда напомињемо да се родитељи морају на првом месту бринути о здрављу децјем. А за ово треба саме матере да су спремне. У школама се све учи само не о материнству. Међутим, и ако је васпитање врло растељив појам, и ако педагогија и психологија нису још дале своју последњу реч у овоме питању, ипак је потребно да матере знају основе педагогије и психологије, а да и не говоримо да је хигиена подлога за успешно васпитање. Нека ми не замере млади родитељи а нарочито младе матере ако тврдим да немају ни појма о најобичнијим условима за здравље деце, да не познају потребе детињег организма, и да немају појма о васпитању деце. Њихова спрема за одгајивање и васпитање деце, нарочито за ово доба до школског, врло је недовољна. О овоме ће вам посведочити сви учитељи и лекари. Доцније васпитање иде напореда са школом и родитељи васпитавају своју децу онако како су они васпитани. На велику срећу човечанства све се више увиђа потреба васпитања родитеља за родитељски и специјално матера за матерински позив. Близу је време када ћемо и ми у нашој земљи поучавати девојчице после десет година у газдинству и материнству, и када ћемо имати свуда „школе за матере“ као што их већ има у Енглеској и Америци. Исто би морали организирати и хигиенско-педагошке курсеве за родитеље по целој нашој земљи. Место да наводим разне педагошке теорије, а морала бих почети са Платоном, Питагором, Аристотелом код Грка, или са Кинезима и њиховом књигом „породична драгоценост“ у којој су још пре 500 године пре Христа оценили значај васпитања и исказали мисао: „да матере треба да почну васпитавати своју децу чим деца почну сисати“, или да наведем педагошку књигу старих

Индијанаца „Pundito“, или да цитирам Канта, Гетеа, Лока, Русоа, Фребела, Песталоција, Коменског и Вунда, ја претпостављам да изнесем неколико фрагмената из наше народне хигијене и педагогије. Изнећу неколико важних момената из детињег живота до школе у породици и показаћу како наша мати из народа схвата и врши своје дужности матере и васпитатељке. Почнимо с тим да се дете срећно родило, оно је у материном наручју на материним грудима. Прегледајмо како се врши дојење и исхрана детета. У народу нема случаја да мајка не доји, само ако је болесна или нема млека, или оде у варош доји га друга жена „дојиља“. Док мајки не надође млеко, надоји га и друга која жена из комшилука и она је „помајка“. До по године детету је храна материно млеко. Дете доје и по годину и две, да би дете било јаче, а и матере верују да неће остати у другом стању. Негде сиса дете и више година, тако је у Нишу био случај да је мати дојила до 12 година. Дете се доји три пут дању и три пут ноћу, а лети и више пута преко дан. Не ваља детету давати да сиса у постељи. Новорођенчету пре дојења спусте кап вина у уста да добро спава, нарочито у Ст. Србији. Негде дају детету на сиси и ракије да би добило сириште, да би могло јести и другу храну. Матере не скидају дете са сисе док оно не заспи, а каткад и дуже, доје га по целу ноћ, и дете се навикне да „дудла и у сну“. Мајке доје дете кадгод се заплаче, а ретко преповијају, извињава се са „плаче ми дете“ (Хр. Ј.) Мајке махом сисом умирују децу, а кад неће то међу му ма какву другу сисаљку па чак и своје прсте у уста да га само тиме заварају и позабаве. Временом се деца на то вечито сисање тако навикну да и сама то покушавају, па им је стално један део ручице у устима. Наше мајке подојиће гдекада своје дете у самој колевци. Нарочито то чине ноћу. Дете лежи на узнак, а оне се нагну над колевком. Често га у колевци и из руке хране. Дете у том положају залагај или гутљај теже прогута а често се и загрцне. Макар да мати доји и дуже времена своје дете, иза месец дана храни га и кркурузном кашом. Таквом се храном храни дете дуже времена, док не добије зубе да може јести и меса. После пола године мајка му сажваће хлеб, па му даје из својих уста. Затим му даје хлеб и учи га да умаче. Кад почне дете јести, дају му све оно што и одрасли једу: чорбе, пасуља а проја му кажу, најбоље прија. Најбоље му је оно што доји, јер му је то рекао Бог. Мати поји дете из уста, а доцније му купи ибрик или бокалче. Понегде мисле да се дете не може одхранити само

млеком. Пресно млеко не дају него више кисело. У народу нашем са купањем и повијањем почиње се одмах по рођењу. Међу првим бригама је да се детету пружи слична средина као што је материна утроба. Народ се у овоме постарао на свој начин. Мајка купа дете свако јутро у врућој води, воду проба руком. У њу сипа по мало свете водиче, докле је год има. Под дете простире детињу пелену. Детету прво окваси главу и леђа. Узимају чист сапун особито за главу. После купања мажу дете чистом свињском машћу, избришу га чистом пеленом и међу у чисте пелене. Купање траје око $\frac{1}{4}$ сата. Увек мајка сама купа дете, сем кад је болесна, и увек каже „Боже помози“. Често се у прво купање разбије јаје. Каткад га купају у јутру и пред ноћ. Петком се дете не купа, а у понеким крајевима и у друге дане. Дете се купа 5 месеци или до по године сваког дана, а после двапут недељно. Свежа вода се узима. У воду се међу соли, масти. У Срему умивају и купају жене децу слабуњаву у води у коју међу „чистац“ и налазе да то децу јако крепи (Здр). Воду од прво, купања просипају по кући. Од „урока“ умивај каткад децу из својих уста (Б.). Ако се детету „полеп“ са главе скида, верују да ће му пасти на срце, а у Далмацији тврдо држе да би такво дете вид изгубило (Здр.) ако би му се та кора са главе скинула. Каткад га после крштења више и не купају. Плавој одојчади не прија купање, слабе, а црномањастој прија. Негде купају децу у хладној води, само женску у врућој. И тако је купање у разним крајевима разно и неуредно услед разних обичаја и предрасуда.

Сад да видимо како је са детињим оделом и повијањем? Пелене се нарочито ткају само за прво дете, иначе се оне праве од старих сукања и других хаљина. Обично пелене имају облик правоугаоника. Повој за повијање је обично плетен од троструких узица, црвена, бела и црна. Како мати повија дете? Обично седне покрај колевке, опружи своје ноге, савије на троје повој и метне га преко својих ногу, затим простре преко повоја две пелене, једну у косо десно, једну у косо лево. Преко ње метне једну мању и мекшу која обавије детињи трбух, ако дете нема кошуљицу. У врху намести памучну крпицу да завије главицу и једну малу крпицу доле која дође између детињих ножица. Затим метне дете на пелене, метне му на пупак разгрејана воска, ако још није одпао, па га повије: прво трбушна пелена омотава трбух до испод пазуха, затим завије главицу, онда подигне ону међу ножицама а затим оне две велике па се тако умотано повеже повојем од прсију до доле. Ноге се испруже па се лепо умотају

и повежу другим крајем повоја. Дете се при овоме не стеже много, али многи мисле да је дете чвршће кад се при повијању стеже. Мати га онда прекрсти, повуче за нос, подоји и метне да спава. Најгорње пелене су од вуне изаткане. Пелене перу у истој води од купања. Пелене су различне према економском стању куће. Код богатијих се нарочито ткају, дугачке су један метар, памучне или ланене. Дете први пут повијају на земљи на оном месту где је кум стајао па ће бити мирно и напредно. До пола године детету се повијају и руке и ноге, а после се ручице остављају слободне. Обично се деца повијају до краја прве године. Кошуљицу први пут облаче детету после крштења. Она је од платна што му је кум донео. Дете одојче добије још и чарапице и капу, а хаљиницу добије тек кад почне да иде. Тек од пете године разликују одело за мушке и женске, панталонице и сукњицу а од 7—8 године чакшире и гуњ. Кад прохода добије и кожух, појас, опанчиће, доламе. Гаће добије од 7—8 године. Многа деца пођу и у школу без гаћа. Кошуља је до земље дугачка. Виђа се деце која још ходају посве гола па и зими. Одело је већином народна рукотворина, међутим у новије време се све више замењује фабричним радом. На глави су деца носила за време турско и зими и лети фесић — лако се могао опрати те је била практична капа. Сад носе више шубаре. Женској деци се још увек буше уши за минђуше. Децу прво опију зашећереним вином, замећеном ракијом или баш и „чаурама“.

Сад да видимо где дете спава и колико? Дете спава у кориту, колевци или у дрвеном бешику. У постељу прво метну сена, ређе сламе, или стару хаљину и јастучић напуњен сламом. Покривају га вуненом поњавом или ћилимчетом. Сено врло ретко мењају и суше, нарочито зими. Простирка се ређе пере. Колевка је од дрвета примитивно грађена. Личи на ковчег, само јој дуже даске са стране стоје косо и нису добро спојене са оном на дну, да би имало где да одилази мокраћа. На обема дужим даскама је утврђен лук, који подиже покривач да не падне детету на уста. Бешик је у толико бљиви од колевке што је подигнут на ногарима и што се може љуљати. Сами сељаци праве колевку од растовине, а бешик столари од чамовине. Колевку с дететом носе мајке на рад на поље и жетву. Мала деца се носе у љуљашци. То је вунена ткана поњавица која на све четири стране има по једну узицу. Узице пребаце на рамена и вежу на прсима. У овим се љуљашкама деца и љуљају, зато се веже за два дрвета.

После рођења за 1¹/₂ до 2 године дете лежи у колевци. Кад

се разбуди и почне плакати, мати га љуља и пева. Постоји велика збирка народних песама којима мати уљуљава и успављује своје дете.

Кад дете спава мисле да онда расте, зато мајке воле да им дете дуго спава. Кад дете не може да спава мајка узме воде у уста па том водом умије дете по очима а убрише га својом кошуљом. Или потопе семе од мака у материно млеко па то дете попије и тим га истрљају. Постоји још многобројних „ваља се“ и „не ваља се“ по којима се мати из народа управља у одгајивању свога детета. Мати из народа је приметила да је и време кад детету ничу зуби врло критично за његово здравље. Да зна мати каква је детету мука кад му ничу зуби, преслицу би сломила па ватру положила, те воду грејала и дете купала каже народ (Здр.). Понегде мајке измивају децу водом која је смлачена на пројином зрну и перу им том водом теме и вилице, те зуби брже никну „и проспу се као проја.“ (Здр.) Кад детету никне први зуб, трљају га сребрном паром да би му зуби били здрави и бели као сребро и тај новац остаје детету. Кад детету не никну зуби на време веле биће тврдоглаво. Исто је тако и време одбијања од сисе значајно за матер из народа. Дете сиса док му не почну зуби ницати. Чим мати затрудни са другим дететом, мати одбија своје дете, јер је велика грехота дати детету да доји туђе млеко и од тога ће и облетети. Кад се дете одбија, посипље се сиса бибером да га пали. Ретко је мати која одбија дете без невоље, или ако није остала трудна. Мати груди маже и катраном, паприком ђубретом и. т. д.

Одбијају већином у јесен кад има воћа. Деца која се рано одбијају зову се „недосисанчићи“ и обично умру. Дете се одвоји од матере нарочито ноћу, док не заборави на сисање. Кад дете одбију, врло кратко време га хране други, кашиком у уста, а после му наспу јела у његово „чанче“ и даду му кашику па једе само. Најчешће детету удробе у млеко или у чорбу а за време поста у пасуљ.

За дете је ово од сада најжалосније доба. Мати излази на рад, а са дететом се нико не бави. Деца су ван колевке, без сисе и без оно мало неге што су дотле имала. Док дете још не прохода оно се носи али још много више држи у крилу и у наручју. Мало дете и не држе много на рукама. А кад га мати држи пази да га држи на левој руци. Трећи дан у трећем месецу меће се дете да стоји у сталац или у дубак, пошто је слабо само се мало придржи па извади. У народу ниједно доба није

везано за више несрећних случајева него доба' проходања деце (дечји анђео хранитељ). Најчешћи су несрећни случајеви с оштрим и шилатим предметима, с ватром и машином, са животињама, особито свињама, говедама, падањем у кречане, бунаре а честа су и тровања.

Прве речи детиње и проговарање дочекује се у народу са радошћу и весељем. Отуда много предрасуда око тога да дете пре проговори. Не ваља дете љубити у уста да пре проговори. Ако дете не може да проговори кажу „има под језик“ и онда му жене секу бријачем жилу под језиком. Прве су речи детиње у нашем народу: мама, тата, дада, деда, баба и. т. д. У трећој години многа деца науче лепо да говоре. Тек с тим што је дете научило да хода, што је добило зубе и научило да говори, оно је постало мали човек. Оно разуме све што му се рекне. Народ не хита да оптерети децу каквим учењем, али га врло рано употреби за рад и запосли. Прва школа детета из народа је природа. Дете посматра све промене у њој, прима их оком својим, разумева онолико колико може, развија своју радозналост, а затим о свему пита. Са питањима дете прелази у другу школу, у породицу. Родитељи га поучавају одговарајући на питања — док се на крају не изједначе у своме знању. Родитељи запосле дете врло рано и оно се тако рећи само учи у раду.

Већ од три године дете љуља бебу, донесе пелену, седи код колевке, пази на ватру, а женска деца преду, везу, помажу при прању кувању, и. т. д. До четврте године деца граде лутке и играју се с кучићима и мачићима, зими се грудвају, клизају и праве човека од снега. Сви без разлике лепим и љупким начином уче своју децу раду. Често мајка чак и моли своје дете да ово или оно уради. Најглавнији је посао паша. Мало дете иде с гускама, већа за већом стоком. Кад женско дете напуни пет година мати га почне учити женским радовима. Прво му даје мало вуне или кудеље да преде те да научи вретено окретати. Затим му дају игле и плетиво и мати учи девојчицу плести чарапе. Наш народ и сувише рано упућује децу на рад и мушку и женску, то раде највише из потребе за радном снагом. Од претеривања у раду, има много и несрећних случајева, или се остави детету да враћа стоку, те или стока оде у штету или дете страда. Или се остави дете да чува још мању децу, а оно не уме ни себе чувати, те се изгори или и кућу запали, те сви изгоре. Оваквих случајева има врло много забележених. Не треба пак мислити да сеоско дете не зна за игру. Истина за спортове

модерне оно не зна, осим ако би у ове урачунали рвање, скакање и трчање. Скакање је из места и из трка ко ће даље и прескакање ко ће више да скочи у вис. Код трчања је пак најобичније ко ће пре да стигне до неке мете или белеге или ко ће кога да ухвати. Сеоска деца још дубе на глави, иду на рукама, пењу се на дрвеће, вешају се о грање, љуљају се и. т. д.

Врло се често сељачка деца играју и лоптом. Лоптом се играју најчешће у друштву друге деце. Најчешћа је игра лоптом „жари, бари, жежи, бежи!“ Постоји још маса дечјих игара које су нарочито добре јер се већином играју на пољу на чистом ваздуху. То је и једина прилика кад дете из народа искористи чист ваздух, за своје здравље. Иначе, сам народ мало цени и мало има појма о чистом ваздуху. Можда и зато што је већином у раду на пољу, те народ није свестан те потребе. Срећа је ипак што је у своме животу и начину рада упућен да живи више на пољу, те том приликом искористи свеж ваздух за своје здравље.

Завршићу набрајањем ових разних момената из живота детета у породици у народу. Кад човек све ове моменте простудира, постане потпуно жалостан, осећајући како је све ово тако далеко од културе и модерне хигиене. Па ипак, човек нађе и светлије моменте, нађе да постоји изванредан ступањ хигиене, оне која се води само са два принципа „ваља се, и не ваља се“. Наиђемо на многе предрасуде које су нехигијенске и многе обичаје који су хигијенски. Све ово нисам изнела да бих упознала са нехигијеном нашег домаћег живота у селу. То је свима добро познато. Хтела сам овим само да подсетим све просвећене жене да мисле о томе како да се детету у породици у народу помогне, *и како да се народна хигијена приближи модерној хигијени?* Знам да ће ми се одговорити једном речи „просвећивањем“. Мени се пак чини да је досадањи начин просвећивања спор и за најнекултурније крајеве и места тако рећи недостижан. Са децом ћемо почети просвећивањем у школама, а како би било да почнемо и са курсевима за матере и родитеље?

Др. Н. Давидовић-Николајевић.

Напомена:

Примере за овај реферат највише сам узела од проф. М. Јовановића Батута (из Здравља) и од проф. Ј. Миодраговића (Народна Педагогија).

O POTREBI DELA ZA ZAŠČITO DECE IN MLADINE

O potrebi dela za zaščito dece in mladine se prepričamo, ako le nekoliko ostreje pogledamo okolo sebe. Že čitanje dnevnikov nas opozarja na nekatere strašne pojave socialne bede. Vesti o umorjenih novorojenčkih, zapuščenih otrocih, mladih potepuhih in tatičih, propadlih dekletih, samomirih roditeljev, ker nemorejo več preživljati svojih otrok, ponudbe, da se dajejo otroci za svoje itd. so dokaz, da imamo veliko število socialno nezaščitene. Listi registrirajo le najbolj kričeče pojave, večji del socialne bede ostsne javnosti prikrit in na nekatere njene pojave smo se že tako privadili, da jih niti ne smatramo več kot nekaj, kar bi ne smelo biti.

Izpostavljeni, umorjeni novorojenčki, visok odstotek umrljivosti med deco v prvih letih življenja, kažejo, da posvečamo njati namreč z zaščito, to je z vzdojo bodočih mater, ki bi jih za poklič materinstva pripravila in usposobila. Ker premalo pozornosti onim, ki so brez lastne moči in onim, ki bi jim morali biti najbolj prirodni zaščitniki, njihovim materam. Pravilno pojmovama zaščita dece in mladine bi morala pričejnati namreč z zaščito, to je z vzgojo bodočih mater, ki bi jih za poklič materinstva pripravila in usposobila. Ker takšne priprave za bodoči poklic še ne uživajo naša dekleta, zato mnoge ne vedo, kam bi ob svoji težki uri in v obupu, „zaščitijo“ svoje dete z umorom; in ker velika večina mater ne ve, kako mora ravnati s svojo deco, zato mora deca predčasno v grob. Na ta način tratimo sedanje in bodoče ekonomske sile. Marsikdo bo morda rekel, naj umre, kar ni zmožno življenja, bolje preje kakor pozneje. Malo je teh, ki umro vsled življenske nezmožnosti v primeru z onimi, ki jih pokopljejo beda, neznanje, nepoučenost mater. To so pa vzroki ki se dabo odpravi tiin naloga zaščite dece bi bila, da jih zniža na minimum. Doslej ni vršila tega važnega dela, in izgleda, da ga tudi v bodoče ne bo. Zgolj z ekonomskega vidika bi moralo biti tukaj težišče dela: dete ne pada z neba, nosila ga je mati, ki je bila za čas svoje nosečnosti za pridobitno delo manj sposobna in ki je po porodu še dolgo časa vezana tako, da je izločena njena produktivna sila za obče pridobitno življenje. Če umre otrok v prvih letih življenja, je bilo prvič vse njeno individualno trpljenje brezuspešno in drugič je bila njena produktivna sila mrtva. Poleg tega bi dobra zaščita v tej dobi preprečila mnoge poznejše izdatke

in skrbi. Dodre gospodarje bi se iskazali, ako bi uredili socijalne in higijenske razmere, iz katerih priteka novo življenje tako, da bi računali samo s tisto izgubo, ki jo je nemogoče preprečiti.

Za mnoge matere so danes socijalne in gospodarske prilike takšne, da ne morejo obdržati otrok pri sebi in jih morajo izročiti tujim ljudem v oskrbo. Dobrina te oskrbe je odvisna od višine zneska, ki se plačuje. Da je med to deco največ nezakonske dece, to je znano, ali tudi deca, ki bi bila drugače obvarovana vsega zlega po urejenem družinskem življenju, je danes pogosto izročena rednikom, ker preprečujejo stanovanjske razmere in boj za obstanek skupno življenje. Družine razpadajo, deca je žrtev vzrokov tega razpadanja. Kako se godi mnogoštevilni nezakonski deci in drugi deci v tuji oskrbi, o tem ne vodimo računa, ker ni potrebnega osobja zato, ne zakonov, kakor jih imajo druge države za ureditev vprašanja o rejencih in rednikih. Vidimo le posledice žalostnih in nezdravih razmer, v katerih vraščajo, in ki se kažejo v tem, da tvori največji kontingent moralno pokvarjene dece ravno ona, ki je bila izročana tuji oskrbi. In zopet se pokaže isti račun: manj truda in manj denarnih sredstev bi bilo treba za odvrnitev zla, kakor pozneje za lečenje zla. V to kategorijo dece spadajo tudi počestni otroci plodovi mest in industrijskih krajev. Dom jim je neprijazen in mrzel, oče in mati odsotna čez dan, deca razmršena, ne vzgojena, slabotna, in srečna, kadar more pobegniti iz takega doma na cesto. Cesta jej postane dom in vzgojitelj. V šoli je ves trud zaman, oče in mati utrujena od dela in nepoučena o vzgojnih sredstvih nimata ne volje ne znanja, da bi mogla biti deci to, kar bi jej morala biti. Dokler je ta deca v 7., 8., ali 9. letu gre še nekako z njo, ko postane starejša, podivja, in ni več druge rešitve zanjo kakor prisilna vzgoja. In vendar ne bi bilo treba bogzna kakšnih materijelnih sredstev, da se bi preprečila podivjanost in poznejša prisilna vzgoja. Ali če ni sredstev moramo mirno gledati, kako se dopolnjuje žalostna usoda te dece na škodo njej in splošnosti.

Res je, da je v malem obsegu preskrbljeno, da se uklonijo najhujši prlmeri zapuščenosti, bede in propadanja dece in mladine. Imamo nekaj državnih naprav, kamor sprejemamo malo deco, šoloobvezno deco in moralno ne več intaktno deco, toda te naprave so tako majhne in nepopolne, da v nobenem oziru ne zadoščajo. Ali nedostatek teh napravni le ta, da niso v pravem razmerju s potrebo, hujše je to, da je njih borna eksistenca

ogrožena, ker ni na razpolago dovolj materijelnih sredstev. Ako poudarjam, da so naše socijalno zaščitne naprave, naši domovi, nepopolne in da je njih eksistenca ogrožena, nočem s tem reči, da so domovi najboljši in edini pravi način zaščite. Ne, domovi so le slabo nadomestilo — in če bi bili urenjeni še tako vzorno — za vzgojo in nego v družini. Ali kljub temu jih moramo imeti, ker vedno nastopajo skrajnosti, iz katerih si začasno ni mogoče pomagati drugače kakor z nameščenjem v domu. Najboljša zaščita je ona, ki se jo izvrši lahko v družini, in slabo je, ako moramo trgati deco iz njenega prirodnega kroga. Če je lastna družina otrokova nesposobna za vzgojo in zaščito, je treba premestiti ogroženo deco iz okuženoga ozračja in presaditi v zdravo, čisto atmosfero druge družine. Zgledi zaščite dece v Norveški, Ameriki itd. kažejo, da vrši dobra družina najuspešnejše zaščitno delo, celo pri moralno pokvarjeni deci. Ta način zaščite ni le boljši, temveč tudi cenejši. S primernimi podporami, s stalnim nadzorstvom in drugimi pripomočki bi omogočili marsikateri družini, da bi jej ne propadla lastna deca, mnogim rejencem pi zagotovili dobre vplive družinskega življenja in jih vsesranksko usposobili za poznejše življenje. Ali žal, sredstev za ta način zaščite ni. Okolo 700 otrok smo podpirali na ta način še lansko leto v Sloveniji, toda naenkrat je usahnil vir in s 1. decembrom lanskega leta smo morali ukinuti vse podpore in prepustiti deco telesnemu in duševnemu propadanju, pravi betlehanski umor. Vse se ruši, še to polovičarsko delo, ki smo ga doslej izvrševali, se bo ustavilo, namesto da bi se izpopolnilo in napredovalo, ako bo obveljal predlog za 10 milijonskih kredit za vso zaščito dece in mladine za vso državo. Ako vzamemo, da velja otrok, ki ga je treba zaščititi iz katerikoli vzroka in na katerikoli način povprečno na leto 2500 dinarjev, kar gotovo ni veliko, tedaj lahko zaščitimo z 10 milijoni le 4000 otrok in še to slabo. Ako moramo zaščititi v Sloveniji 700 otrok in če upoštevamo, da Slovenija ravno ni izmed najslabejših pokrajin v naši državi, da jo prekašajo izstradana Dalmacija, Črna Gora, Bosna in Hercegovina, obširna Hrvatska in po vojni najbolj prizadeta Srbija s številom zaščite potrebnih otrok, potem si lako napravimo sliko o bodočem zaščitnem delu.

Vrsta dece, ki jo je treba zaščititi ni izčrpana z ono, ki sem jo navedla preje. Imamo še druge nebogljenčke: telesno in duševno abnormalno deco. Iz te kategorije dece je pri nas za silo zaščiten slepa in gluhonema deca, vsa druga abnormalna

deca-pohabljena, majn nadarjena itd. — je prepuščena mili ali nemili usodi. Na tem polju zaščite niso izvršeni niti prvi koraki, niti poizkusi prvega koraka. In vendar nam pričajo sijajni zgledi po drugih državah, kako dobro se lahko usposobi vsa ta deca za samostojno pridobitno življenje, mi jo puščamo v telesni zanemarjenosti in duševni temi, in do konca svojih dni je navezana na trdo miloščino in nepravilno ravnanje. Prav kakor to poglavje iz zaščitnega dela, čaka še na pričetno razčiščavanje ono, ki bi zaslužilo vsestransko pozornost, to je poglavje o otroškem delu v vseh oblikah, ki je eksploatiranje slabotne, nerazvite sile do-raščajočih.

Toda smotrenega dela za zaščito dece in mladine ne ovira le pomanjkanje materijelnih sredstev. V enaki meri ovira delo tudi pomanjkanje premišljenega programa za celotno delo, ki ne obstoja le v materijelni zaščiti, temveč v ustvarjanju vseh onih mer ki bi omogočile organsko spajanje dela. Povsod manjka strokovno usposobljenega osebja, manjka vezi med privatno inicijativo in državno zaščito, manjka propagande med širokimi masama za razumevanje važnosti dela. Mnogo smo pričakovali v tem pogledu od zakona za zaščito dece in mladine, a zakon je razočaral, ker je skoraj le administrativnega značaja, a ne programatičnega. Zakon ni plod teoretskega znanja združenega s praktičnimi izkušnjami in poznanjem razmer. Zakon obljublja pravilnik, ki bi lahko marsikaj izpopolnil in izboljšal, toda pravilnika ni' čeprav bo že skoro dve leti, odkar je zakon v veljavi. Vidi se, da oni, katerim je poverjeno vodilno delo, ne shvatajo svoje naloge pravilno in resno. Zakon tudi izrecno določa, da je oddelek za zaščito dece in mladine samostojen oddelek ministrstva za socialno politiko, a lansko leto je enostaven ministrov odlok uničil samostojnost te zakonite določene organizacije in podredil zaščito dece invalidskemu odseku, s katerim nima nikake notranje zveze. S tem je bilo zadeto delo za zaščito dece najhuje. Skrajni čas je, da nastopi v vseh stvareh korenita izprememba, ker drugače bi bilo boljše, da se ukine še to vegetiranje. Zaščita dece potrebuje nove, zdrave temelje, katere bi jej mogli dati oni, ki imajo znanje in razumevanje. Vsled tega bi bilo potrebno, da bi sklicalo ministrstvo za socialno politiko državno anketo, ki bi morala vzeti za podlago svojega dela ono, kar imamo dobrega na tem polju, bodisi v različnih zakonih, bodisi v ustanovah in privatnem delu. Zbrati je treba vse studence, iz katerih bi se napajala ta važna panoga socialnega dela.

Cilj dela za zaščito dece in mladine je, da obvaruje vso deco, od spočetka do samostojnosti, pred socialno bedo in da jej ustvari najuspešnejše pogoje za razvoj telesnih in duševnih sil. Tega cilja ne bomo dosegli, ako se stalno krčijo sredstva, ki bi omogočila, da se mu polagoma in preudarno približujemo. Ako polaga država važnost na kvaliteto svojega prebivalstva, potem bo uvidela, da je denar za zaščito dece in mladine dobro naložen kapital. In zgled, ki bi ga dala država v tem pogledu, bo gotovo vplival na vse naše privatne ustanove, ki so si stavile nalogo, da pomagajo pri rešitvi tega vprašanja in ki so pokazale doslej mnogo resnega stremjenja in razumevanja za napredek tega dela.

Danes smo v hudi gospodarski krizi, ki ne bo prizanesla nikomur. Kolo nezaposlenih, ki ga je otvorila država z reduciranjem svojih uslužbencev, se širi in število dece, ki jo je treba zaščititi, narašča. Vsi imamo slabe izgledе za bodočnost, in nesreča, ki preti vsem, bi nas morala združiti v skupno obrambo, še tembolj, ker je ogrožen obstoj naše dece, nedolžnih žrtev današnjih ekonomskih in socialnih prilik. Skupščina, kakršna je naša, je združila v Beogradu, Zagrebu in Sarajevu vse, ki imaju čustvo solidarnosti globoko zasidrano v duši. Žal, da o Ljubljani ni mogoče trditi isto. Pri nas se je zajedla strankarsko politična presoja vsakega vprašanja že tako globoko, da smo popolnoma izgubili merilo za to, kaj da je opča korist in kaj je strankarska. To je naša specijalna slovenska bôl, ki razjeda tudi delo, ki bi moralo stati visoko nad vsemi strankarsko političnimi gesli.

Če nastopamo danes v imenu dece in mladine, nastopamo z zavestjo, da je ona naša skupna briga, ker nam je na srcu zdrav in dober razvoj našega naroda brez ozira na to, kakšno politično orijentacijo imajo oni, ki so dali tej deci življenje.

V imenu naše dece in mladine zahtevamo, da jej da država na razpolago toliko, kolikor največ zmore, ker vemo, da v časih, kakor so današnji, ne moremo zahtevati toliko, kakor bomo zahtevali takrat, ko se bodo naše ekonomske prilike ustalile. Njena dolžnost pa je, da ravno v kritičnih momentih dá vsaj toliko, da ne bo deca zaman prosila „Daj nam danes naš vsakdanji kruh!“

Alojzija Štebi.

ВРЕДНОСТ ДЕТЕТА И ВАЖНОСТ ДЕЧЈЕГ ПИТАЊА

Дечји пријатељи,

Држим да вас с правом могу тако ословити, јер доиста сматрам да сте прави дечји пријатељи, кад сте се у доба овог општег немара према деци, одазвали и дошли на овај збор.

Сматрам исто тако за дужност да се захвалим феминистичкој алијанцији, која је узела иницијативу за сазивање овог збора, како би се једном могло покренути ово важно, управо наше животно питање. Ја сам се радо одазвао позиву да говорим о вредности детета и важности дечјег питања.

Ако бисмо хтели да знамо праву вредност детета, требало би да запитамо *мајер дејињу*, да нам она каже: шта вреди њено дете? Мати би нам рекла: да нема те цене којом би се одмерила његова вредност.

Ако се запитамо какву вредност представља дете — тај будући човек у људском друштву, у држави, опет бисмо могли рећи као и мати: да нема ничега чиме би се могла заменити и представити његова вредност.

И док је из матере говорио осећај и инстинкт, дотле за вредност детета — човека и радне снаге са гледишта друштвеног — говоре убедљиви разлози социјално-економски и политичко-државнички.

Социјално-економски разлози нам веле: да човек — као живо биће, као извор радне снаге физичке и интелектуалне — представља једну незаменљиву вредност. Не би нам помогла ни сва *природна* блага, ни све машине, ни сва богатства, ако не бисмо имали радне снаге која ће тиме управљати.

А та жива радна снага — човек постаје од детета, јер је с правом речено да је дете отац човека.

Са гледишта политичко-државничког опет човек представља највећу вредност.

Ми смо били те зле среће да смо кроз читаве векове десетковани док нисмо били сведени на један мали народ. И као такви били смо само монета за поткусуивање. Наша малобројност нам је спречавала да можемо ма какву већу улогу одигради у друштву народа. А у последњем великом окршају светском, такође смо изашли страховито осакаћени, са губитком од 20% од целокупног нашег становништва, изгубивши више од милиона, које бораца које небораца, жена и деце, не рачунајући што смо изгубили оно што је баш најбоље било, и не рачунајући

ни оно, што је требало да се у том низу *рајних година* роди, а није се родило.

И због тога ми морамо да научимо да ценимо вредност детета, вредност човека, и да се старамо да њих што мање изгубимо, како бисмо што пре надокнадили оне огромне губитке које смо претрпели, и како бисмо постали бројно јачи те тиме стварно јачи, што би била најбоља гаранција и за нашу независност и за наш опстанак и за оно достојно место у друштву културних народа које нам по праву и заслуги припада.

Према свему шоме несумњива је чињеница да деце представља једну огромну вредност, један ничим ненакнадиви и ничим незамениви капитал једнога народа.

И кад тако ствари стоје, онда је потпуно оправдано да говоримо и о *важностима дечјег питања*.

Ми сваки дан чујемо и говоримо о разним питањима. Шта ствара та разна питања? Та питања стварају разне невоље. Глад ствара питање глади, алкохолизам ствара алкохолно питање. Али има једно највеће, опште питање, социално питање које је стварна општа невоља, општа беда људска, јер и данас, као и од памтивека, има милионима људских бића која пропадају, која се пате, којима је угрожен сваки опстанак.

Не упуштајући се дубље у постанак и узроке људске беде, ми ћемо констатовати да је свака социална беда у ствари економска беда и да је свакој људској невољи узрок у рђавим економским приликама. И беда дечја и дечје питање је само од опште социалне беде, те и решење дечјег питања зависи потпуно од решења општег социалног питања.

Због тога и питање заштите детета је питање заштите матере, заштите породице. Јер се не може дете изолирати ни од матере ни од породице.

Дечје питање није само данашњи проблем, већ од дужег времена оно је постало важно питање код културних народа, који су о томе размишљали и упознали ствар у суштини.

Неоспорно је, да оно у чему се оскудева, нарочито добије велику вредност.

• За време рата, увидело се да недостају људи, да је у њима највећа оскудица. И у Америци где се за то највише смисла и разумевања имало, обрнули су се деци. Јер кад већ људи *пропадају*, да се деца спасу пошто су то будући људи. И доиста Америка је 1917 годину прозвала дечјом годином и све посветила деци и њиховом спасавању. Из Америке као по-

клич пренета је и у Европу реч „Sove the children“ — Спасувајмо децу.

Видевши и велику потребу и важност дечјег питања да видимо сад у каквом се стању налазе наша деца.

Ми долазимо у ред оних народа код којих је број рађања доста велики. Просечно у једној породици има око четири детета. Али има знакова, и ако немамо тачне статистике за последње време, да се број рађања деце умањује, на жалост и вештачким путем.

Али и ако је број рађања велики и смртност је велика. Она је у нас два пута већа (15—20% само у првој години) него што је у других културних народа. И ако се роди годишње 200.000 деце, само у првој години пропада 30—33.000 деце. А у току идућих година и даље пропадају, и 20 година не дочека ни половина рођене деце.

Тој великој смртности деце узроци су разнолики и многобројни. Ми ћемо само неколико навести.

На сваки начин сиромаштина је највећи дечји непријатељ. Исто тако му је велики непријатељ и свако друго социално зло и болест: алкохолизам, туберкулоза. А поред свега тога долази незнање и заблуда, непросвећеност и немар у коме живи један огроман део нашега народа.

Полазимо са гледишта да сузбијањем узрока може се и зло лечити. А лек великом дечјем помору је у економском подизању народа, у отклањању материалне беде и просвећивању. Рад просвећивања је у исто доба и рад предохране.

Дакле, упоредо са указивањем помоћи треба радити на отклањању узрока; тај рад треба да буде паралелан. Али, на жалост, на тој предохрани, као и на социалном просвећивању код нас није се готово ништа радило, док је међутим то рад који најмање стаје, а највише резултата даје. Још један принцип треба да утврдимо. Помоћ и заштита деце не смеју се оставити само милосрђу. Заштита деце мора постати *дужности* друштва и државе; дужност која се мора свесно и савесно вршити, јер садржи битне интересе државе, *пошто условљава народну будућности и оцшанак*.

Сада да видимо како ми ту *дужности* вршимо.

После рата су створена многа социална питања, која су тражила хитно решење: инвалидско питање, питање ратне сирочади, питање обнове земље, питање станова, исхране и т. д. и тако су установљена и министарства: Социалне Политике, Здравља, Обнове, Исхране и Аграрне Реформе.

Нећемо се упуштати у то, како су та министарства радила и јесу ли извршила своје задатке, али ћемо да утврдимо само неколико чињеница, која се тичу деце, и из којих ће се јасно видети да у погледу деце није учињен напредак.

У 1919-20 години од буџета државног око 2.000,000.000 дин. дато је на заштиту деце 12,700.000 дин. што чини нешто мање од 200 део целокупног буџета.

У данашњем буџету од 10.000,000,000 дин. предвиђа се само 10,000.000 дин. или један хиљадити део од целокупног буџета. Ако узмемо да је за последње четири године све пет пута скупље, то значи да се данас на заштиту деце даје 25 пута мање, но што се давало пре четири године.

Напред смо рекли да нећемо да изражавамо вредност детета ни човечјег живота, ни у динарима ни у доларима и францима, јер се човечији живот нигде на берзи не котира, нити његов курс скаче и пада. Али кад би и покушали да с једном минималном цифром од 100—200 дин. таксирамо један људски живот, колика би цифра била, кад ми годишње својом кривицом изгубимо по 40.000—50.000 људских и дечјих живота? И како би смешни изгледали ови неколики милиони, који се данас троше за децу, према десетинама и стотинама милиарда, које губимо. У буџету је одређено за набавку бикова 6,000.000 дин., а колико се дало за унапређење деце!

Доиста, не можемо никако рећи да заштита деце напредује, најалост она је у страшном назатку. А један народ, који занемарује једно тако крупно и битно питање, неће имати права да се назове културним ни напредним.

Пријатељи!

У старо време, пре више хиљада година, у напредној републици Картагенској, био је постављен храм једном страшном божанству, Молоху. Њему су приношене људске жртве, а у доба великих опасности дечје жртве; стотинама деце је бацано у његова усијана недра.

Ми истина нисмо данас такви дивљаци, ми немамо храм бога Молоха, ми истина не бацамо децу у огањ, али ми служимо несвесно другом једном страшном божанству, које се зове *немар*, и њему жртвујемо годишње не стотине, већ десетине хиљада деце. Ми сваке године изгубимо више деце, но што се изгубе људски животи у најкрвавијој битци.

Данашњи збор треба да покаже, да у нама још није утрнуло потпуно свако осећање за децу, за њихова права, за питање

и социално схватање, и да има још људи, који ће бар за часак оставити на страну свакодневно ситничарство, и своје личне интересе и уживања, и размислити о овоме питању, од кога нам заиста зависи будућност.

Ми ово не чинимо само да бисмо скинули са себе одговорност, нити да спасемо своју душу, од тога деца неће ништа имати. Али говоримо да утврдимо вредност детета, да утврдимо важност дечјег питања, и да констатујемо срамни немар, који међу нама влада, *да би се томе нашло лека и да бисмо пошћали мање сурови него ђоклоници стародревног Молоха.*

Др. Милош Ђ. Поповић.

О НЕВОЉАМА НАШЕ ДЕЦЕ

Да бисмо имали што јаснију слику у каквим се приликама налазе деца и омладина, потребно је ма и са неколико речи дотаћи се прилика под којима живи данас огромна већина нашега народа.

Док су у привредном животу владали занати и домаћа радиност, деца су бар једним делом уживала родитељску негу и заштиту. У тој епохи људског друштва питање заштите и неге деце није ни постојало као најнепосредније социално питање.

Развитак индустрије срушио је старе основе заштите деце и омладине, јер је покрај оца отишла и мати на рад. И у том моменту кад је жена услед недовољне наднице свога мужа и сама морала отићи у радионицу, фабрику и канцеларију да заради хлеба себи и својој деци, у том моменту дете је остало на улици, јер је жена морала да остави кућу, да остави децу, како одраслу тако и малу још на сиси којој је она тако неопходна била. Одлазећи на рад мајка је остављала децу на улици да се она о њима стара, и да их улица васпитава. Остављено дете на улици изложено је страховитој беди, јер је остављено да физички и духовно пропада.

Рђаве социалне прилике под којима је радничка класа и сиромашан свет у опште и пре рата живео остављали су дубока трага на животима деце и омладине. Још у том периоду деца и омладина била су вечито на рубу физичке и моралне пропасти, и интервенција државе за заштиту деце и омладине требала је и пре рата најпуније да постоји.

Дубока социална беда која је настала по престанку периода

четворогодишњег рата и која се страховитим размерама шири и удубљује увлачећи у свој ужасни круг све огромнији део човечанства најтеже погађа омладину и децу радничке класе. Исто тако социалном бедом погођене су породице нижих чиновника, ситних занатлија као и оне многобројне породице сиромашног сељака на селу. Једном речју, огромна већина нашега народа данас живи под страховитим условима, или боље речено умире у страховитој и незапамћеној социалној беди.

И кад кажем да под бичем социјалне беде данас грца, страда и умире огромна већина нашега народа, онда није претерано речено кад кажем да је живот наше деце претворен у огроман пакао у коме стотине хиљада невине деце страдају и умиру у најгорим мукама.

Данас патња деце почиње још у утроби материној, јер је жена принуђена да иде на рад у фабрику, радионицу и канцеларију до пред сам порођај. Она ради, напреже се, исцрпљује своју снагу до последњих граница моћи, удише загушљив фабрички ваздух који трује дечији организам још у утроби материној. А као последица таквог начина живота долазе тешки порођаји који често пута несрећну жену стају живота.

И онда када је то мало биће дошло на свет, његове патње почињу од првог дана рођења. Јер услед оскудице и страховите скупоће станова данас је сиромашно становништво Београда принуђено да живи по разним шупама и влажним становима, или да се по неколико породица збију у један стан. Овакве станбене прилике убиствено делују по живот и здравље наше деце и наше омладине. Али није све зло само у рђавим станбеним приликама; рђавом стану треба додати рђаву и недовољну храну којом се данас храни огромна већина нашега народа, јер је скупоћа достигла невероватну висину. Али ви врло добро знате да гладна мајка не може имати хране за своје дете. И жена је принуђена данас да остави своје новорођенче онда када му је она најнужнија и незамењива још у првом и другом месецу. — Због оваког начина живота морталитет наше деце огроман је.

Да ми се не би рекло да говорим пристрасно, јер долазим из борбених пролетерских редова који сматрају да је корен злу социалне беде условљен у самом начину друштвеног уређења, ја ћу вам прочитати један став из чланка *Хигијена Београда* оштампаног у „Политици“ 26-III. — 1923 год. а који констатује следеће:

„У току прошле године, дечји лекар у општинској амбу-

ланти прегледао је преко две хиљаде деце и одојчади, код којих је преко 80 од сто боловало од разних унутарњих обољења. Као главни узроци наводе се немаштина, беда, влажни станови и многе друге неприлике, којима цео Београд обилује. Једна од најопаснијих ствари јесте вештачко храњење деце, а као последица тога долази велика смртност, и то нарочито за време летњих месеца када завлада међу децом такозвана „дечја колера“. У Београду је умирало 88 од сто одојчади која су се вештачки хранила“.

То је извештај лекара из општинске амбуланте. А ви добро знате чију децу прегледа општински лекар. То су деца радника, нижих чиновника чије плате не достижу ни да довољно хлеба набаве својим гладним породицама.

И она деца која не помру у првим данима свога живота, праћена нуждом и страдањем, напослетку пропадају по фабрикама и радионицама у загушљивој атмосфери фабричке производње. Данас деца раде и пропадају по текстилним фабрикама за ткачким разбојима, у фабрици за израду платна, по рудницима, у фабрици трикотаже, на изради вештачког цвећа, у радионицама за израду рубља и одела, и тако даље. У свима тим фабрикама и радионицама раде данас мала и нејака деца.

У Београду, ту где је министарство Социјане Политике и Министарство Народног Здравља, употребљују се на рад деца од 10 година па и млађа противно законским прописима. Јер параграф 20 у Закону о Заштити Радника забрањује употребу дечије радне снаге испод 14 година. Па ипак, у фабрици цвећа у Гробљанској улици ради око 60 девојчица, већином деце од 10 и 11 и 12 година. Даље закон изрично предвиђа осам сати радног времена за одрасле раднике, али ту, у тој фабрици, раде те девојчице 9 сати и то за надницу од 4, 5, 6 динара дневно. Све те девојчице бледе су, упалих груди, малокрвне и без живота. Јасни знаци туберкулозе огледају се на њином измученом лицу. У фабрици штофа В. Илића раде деца испод 14 год. Његова фабрика представља огромну гробницу у којој су смештени радници, раднице и недорасла деца, јер су услови рада у тој фабрици страховити. У фабрици се ради и дању и ноћу на смену. Оделења су без вентилатора, атмосфера је унутра ужасна, и није један случај да радница пада у несвест за разбојем. Да бисте имали ма и бледу представу о животу тих радника, ја ћу вам прочитати „Организовани Радник“, Орган Централног Радничког Синдикалног Одбора који каже: „Колико је у редовима радничке класе и

сиромашног света завладала страшна беда, види се и по свакодневним огласима у буржоаској штампи, где родитељи нуде под своје децу. Тако „Политика“ од 15 овог месеца доноси: „Дете под своје: Женско дете, старо осам месеца, по имену Десанка, потпуно здраво и лепо развијено, даје се под своје пошто се мати која је остала без мужа налази у крајњој беди и немогућности да и саму себе храни“.

У броју од 21 овог месеца „Политика“ доноси други оглас: женска деца дају се под своје, једно од 5 и друго од 7 година. Јавити се фабрици штофа Вл. Илића, Ранисаву Ранковаћу“. Е молим вас сад родитељ који је чувао и хранио своју децу 5 и 7 година нуди под своје децу која су била једино добро, и једина утеха, поклања другом. Мора да има велики разлог за то. Родитељ то чини са ужасним болом јер зна да су код њега осуђена на гладну смрт.

Али, нису деца само у тим фабрикама изложена пропадању на загушљивом раду. Има данас безброј радионица где раде деца од 11 и 12 година по 13 и 14 сати дневно. На пример у радионицама где се израђује рубље и женско одело, ту у тим радионицама раде мале девојчице до дубоко у ноћ згрбљене и повијене за послом у затвореном простору по 13 и 14 сати дневно. Те девојчице, то су будуће мајке које треба да нам пруже нове генерације, а болесна и нездрава мајка не може дати здраву децу.

И ја се обраћам вама мајкама у првом реду, као и свима осталим грађанима који су присутни на овом великом народном збору, да се за један моменат у мислима пренесете и дубље завирите у положај те деце. Замислите како јадно, бескрајно јадно пролази несрећан живот те деце. По цео дан на раду у загушљивом простору, жељни ваздуха, жељни сунца. Та деца не знају за весело дечији смех, јер је он у фабрици забрањен. Зар пред вас не излази ужасна слика бледе и измучене деце, чије увеле руке траже помоћи а чије угасле очи шаљу прекор због досадање равнодушности према њиховим патњама. И зар не чујете самртне уздахе те јадне деце, чији живот престаје у најбољим годинама од туберкулозе и разних других болести које долазе као последица таквог начина живота.

Нажалост морамо констатовати: да је наша држава питање заштите деце и младежи схватила као социално питање тек пошто се у Југославији подигло стотине хиљада невиних гробова.

Према званичним податцима Државне заштите деце и младежи у прошлој 1923 години било је незбринуте ратне сирочади

103.320. Од тог броја збринато је свега 8.500. Дакле, остало је према званичној статистици незбринато 94.820 деце. Не заборавите да су то деца погинулих ратника, деца чији су родитељи дали своје животе за ову земљу. Та су деца остављена на улици незбринута, јер за њих нема буџета, јер за њих нема кредита. Та деца лутају данас југословенским улицама тражећи хлеба, тражећи рада јер су остављена сама себи.

Рекла сам да је остало незбринато 94.820 ратних сирочета, али је вредно видети колика је и каква помоћ оне деце за коју држава каже да се збринула, и да им је помоћ пружила. Ја ћу овде цитирати буџет Министарства Социјалне Политике који ће нам као званичан докуменат пружити јасну слику те збринуте деце. Ево шта каже буџет:

„Плаћање за издржавање ратне сирочади у породицама, колонијама и приватним установама. Набавка готове обуће, одеће и рубља или материјала за ове и израда, трошкови око деобе ових деци. Израда протеза богаљастој деци и стручно васпитање даровите ратне сирочади. Помагање месних заштита према чл. 15 зак. о заштити деце и младежи и награда повереницима за смештај и надзор деце према чл. 9 истога закона за (30.000) деце по (150) месечно, на једно дете (1800) годишње — што износи тридесет и шест пара дневно (36. п. д. дневно) Да не би неко од присутних мислио да је код оних који су били позвани да збрину ту децу било добре воље а оскудевала средства ја ћу вам прочитати неколико цифара из буџета Министарства Унутрашњих Дела.

„За храну тридесет жандармских коња 300.000 за годину“. што износи 27 динара и 40 пара дневно. За једног полициског пса 5.65 дин. дневно што значи да се један коњ цени осамдесет пута више од једног ратног сирочета.

Тридесет и шест пара дневно онда када је килограм хлеба 5 динара а литар млека 5 динара. А где је обућа и све остало? Не треба заборавити да тих 36 пара су и за школовање добре и даровите ратне сирочади.

Да ли се такав рад наше владе може назвати социјалним радом? Или она таквом својом социјалном политиком припрема овом друштву од те несретне деце физичке и умне дегенерике. Зар она ту несрећну децу не гура у крађу и проституцију? Да рад наше владе заслужује најпуну осуду, јер је она досад водила антисоцијалну политику према заштити деце и младежи и она ће ту своју политику и даље продужити ако ми останемо рав-

нодушни према нашој деци, ако останемо равнодушни према деци чији су родитељи дали живот за ову земљу.

Влада и народни посланици треба да знају да се буџет за заштиту деце и младежи не сме смањити, већ напротив да ми тражимо суму која ће омогућити пристојан живот нашој деци, која ће заштитити нашу омладину од физичке и духовне пропасти.

Најзад ми поручујемо Влади и Народној Скупштини са овог великог народног збора:

Не повећање буџета за подизање ајсана и шамница! Не повећање буџета за исхрану полициских ђаса! — већ у првом реду тражимо повећање буџета за исхрану и заштиту деце и младежи!

Још једном се обраћам у првом реду вама, мајкама, да питање заштите деце и омладине схватите као озбиљно и актуелно социјално питање за чије правилно решење треба да се ангажујете до последњих граница моћи.

Драга Стефановић

ДРЖАВНА ЗАШТИТА ДЕЦЕ И МЛАДЕЖИ

При прегледу стања државне заштите деце и младежи прећи ћемо у најкраћим потезима законе који о овој заштити говоре, а затим њихову примену или непримену и начин на који се примењују.

Ти су закони у главном: Закон о заштити деце и младежи, Грађански Закон и Закон о заштити радника. Кривични Закон овог пута нећемо узимати у обзир, јер нама је циљ да се деца и младеж заштите и спрече да дођу икад у положај да се на њима примене одредбе тог закона.

Закон о заштити деце и младежи донет 27-ХИ-21 године у своме првом чланку одређује опсег заштите, прописујући: да ратна сирочад а затим сва деца и младеж без икакве или без довољне заштите — уживају државну заштиту и предмет су старања Министарства Социјалне Политике.

Министарство Социјалне Политике има нарочито оделење које изводи ту заштиту у погледу иницијативе и директиве а детаљи извођења поверени су обласним и месним заштитама. Овакво уређење имало је да одговори систему деконцентрације као најприближнијем нашим приликама. Месне Установе, говори чл. 15. овог зак., издржаваће се првенствено приносом само-

управних јединица, а затим добровољним прилозима, легатима, сарадњом, а по потреби помагаће их и држава. Овај нас је члан имао нарочито да обрадује, јер нам је давао наде да ће се обезбедити стална материјална помоћ — дакле, главни услов да наша незаштићена деца и младеж постану стварно заштићена а недовољна довољно заштићена.

Добровољни прилози и милосрђе, који су увек са највећом похвалом и благодарношћу примљени — али који имају ту ману да су нестални и недовољни — док се живети, кад се већ живи, мора стално, а васпитање и лечење вршити без прекида — долазе у други ред. Једном речи буџети самоуправних тела предвиђаће једну преко потребну и једну од најкултурнијих партија.

Чл. 6 који говори о задаћама обласних заштита у тачци 14 предвиђа уређена са биралишта (домове) у која се деца смештају само за време, док се не утврди да ли она потпадају под државну заштиту.

У погледу збрињавања деце заступљен је принцип да дете остане у породици било својој властитој или у другој ваљаној, која ће га чувати и васпитавати. Обласна и месна заштита водиће надзор и тачну евиденцију о смештеној деци и давати потребну помоћ.

То је у најглавнијим потезима закон о заштити деце. Већ смо у трећу годину зашли како је овај закон донет, али што код нас није реткост, остао је још увек непримењен. И поред непримене стручњаци у дечијим питањима и социологији нашли су му доста замерака, али изгледа да је излишно те замерке и узимати у обзир и недостатке исправљати кад је овај закон и онако написан само за архиву а не за живот; требаће некад да послужи као докуменат, кад се на пр. буде писала наша културна историја.

Интересантно је видети шта је урађено у погледу заштите деце без обзира на овај закон.

Ма да нас интересују сва незаштићена деца у истој мери, поћи ћемо од ратне сирочади да бисмо били у складу са законом, јер им и он на првом месту поклања пажњу.

У погледу броја незаштићене деце у опште, а ратне сирочади посебице, не постоје тачни званични подаци, — „само у томе“ нам је непотпуна наша статистика, — али лица која је то питање интересовало прорачунала су приближно да у земљи има 300.000 деце незбринуте од којих 200.000 долази

на ратну сирочад. Ми бисмо ради били да верујемо да је у нашој земљи стање много боље да их има још много мање, рецимо 150.000 па ипак шта је урађено и са њима?

У првом елану по ослобођењу кад смо осетили на најгрубљи начин шта вреди један човечији живот, држава је нашла начина, потпомогнута и од страних мисија и приватних установа, да се стара за 8000 сирочади, данас је тај број сведен на 4000 а од тог броја може се рећи да је стварно збринута само 2370 деце колико се налазе по домовима. Земља од преко 13 милиона становника није успела да потпуно збрине сву ратну сирочад!

Одмах по ослобођењу било је 56 домова за заштиту деце, 1922 год. било је 45, данас их има 39 од којих је највећи у Чачку у ликвидацији а биће их и мање. Немојте се преварити и мислити да се за њима више не осећа потреба, пошто су већ сва ратна сирочад одрасла, оспособила се за рад и тако се срећно решило ово питање готово само по себи. Не, не, домови се затварају услед разумног скресавања буџета — треба штедети и почело се од најизлишних ствари. Кад нам неко примети да смо некултурни та нас примедба страшно револтира, тако неумесне примедбе долазе само од лица која нас довољно не познају. Ми смо културни али „разумно, трезвено културни,“ ми не афектирамо културом и не падамо у сентименталности, које би наше финансије упропастиле! Зашто бисмо ми трошили на 300.000 деце кад ми можемо јефтинеје проћи. Трошићемо на онај проценат који доспе у дом за поправку малолетника и у болнице, а тај никад неће изнети свих 300.000. Зар то није добра рачуница? А после, приватна иницијатива, појединци биће лакше приморани на давање милостиње, кад на сваком углу буду били спотакнути о беду.

Увођење нових пореза у намери да се покрију расходи такве врсте, врло су шкакљива ствар: скупштина, седнице, питања шта партија тиме добија, а шта округ добија, а како посланик да оде међ бираче.

Дакле, морао се буџет редуцирати па макар и на ком-промитујући минимум. Занимљива је његова скала смањена. На заштиту деце за 922/23 год. предвиђено је било у буџету 12.450.000, ванредни кредити изнели су 5.600.000, укупно 18 милиона и остало је дуга 2 милиона — што значи да је стварно потрошено 20 милиона, предлог за државни буџет за 924/25 год.

предвидео је 38 милиона а одобрено је 10.000.000. Ето уштеде од 28 милиона!

Смањивање државног буџета повукло је трансформацију одељења за заштиту деце, у одсек, затварање домова, укинуће обласних и месних заштита.

У закону предвиђено, сабиралиште деце, док им се судбина ближе не одреди, замениће полиција која је уточиште свих бескућника, а стручно лице васпитача које има љубави и разумевања за социјална питања у опште а дечија напосе, јер се за тај позив с пуно воље и спремало, замениће наш жандарм, који је просто „незаменљив“ у своје позиву али који ће бити апсолутно неприменљив у новој улози.

Чланом 15 овог закона, који нас је имао нарочито да обрадује, онемогућен је живот или одложено рођење у недоглед — што у ствари једно исто значи.

Приликом ликвидације појединих установа, деца која апсолутно немају никога а није их било могуће упутити на занат — макар и пре 14 године противно одредби § 20 зак. о зашт. раден. — премештена су у заостале установе; али се грчевито хватало и за најудаљенијег сродника — не испитујући његово расположење за пријем детета или моралне особине — да би му се дете на чување и васпитање предало. Неће он сам сносити трошак око васпитања таквог далеког рођака, држава ће га свесрдно помоћи са 30 динара месечно а има још и доброг света. И збиља га има, његовом милостињом се многој деци води душа, па шта се више од милостиње и хоће?!

Да пређемо на други закон и на заштиту друге врсте деце на име небрачну. За ту се децу великодушно постарао још наш законодавац из 1844 године. Чудновато како је наш законодавац схватио констатацију нашег народа „да грехове отаца испаштају деца!“ Познавајући племениту и правичну душу нашег народа, ми је схватамо као израз гнева и бола, а он је изгледа схвата као одмазду: дете своју незграпност појавом на свет има да испашта и да сноси све последице те своје неувиђавности. Само таквим схватањем законодавчевим може се објаснити постанак § 130, који забрањује истраживање патернитета; § 134, по коме се деца небрачна могу законом усинити и са брачном изравнати — али, само ако такав отац на то пристане, док за подлаца оца нема санкције; § 409, по томе небрачна деца као незакона немају право закона на наследство своје матере — док вољи родитеља није ускра-

ћено да се изјасни у виду тестаментa. Воља родитеља није ускраћена ма је они и негативно изразили, али — право дечије не постоји дете се у овом важном правцу не штити.

У погледу законог наслеђивања наш законодавац узима у обзир првенствено и готово искључиво сродство по крви као најприродније сродство, али му ништа не смета да од тога у §§ 137 и 138, на штету небрачног детета, одступи. У тиме §§ предвиђено је и вештачко сродство, путем безусловног усиновљења, за основ законом наслеђу — дакле, на штету крвног сродства, најтешње везе која може постојати између родитеља и деце ма и небрачне. Још један пример више, где је садржина жртвована форми.

Сад да пређемо на трећи закон који смо у почетку споменули и да видимо како и у колико се он примењује.

Закон о заштити радника у своме § 20 прописује да деца испод 14 година не могу бити запослена у занатским индустријским, трговачким, саобраћајним, рударским и њима сличним предузећима — кад је реч о деци мисли се на помоћно особље у виду малих шегрта. Да видимо у колико је умесна ова одредба и како се примењује. Не поштује се ова одредба, не поштује је ни Министарство социјалне политике али се том његовом непоштовању налази извињења на овај начин: основна настава у земљи је обавезна и она се по правилу најдоцније завршава у 12-ој години. Шта ће бити са децом незбринутом или довољно незбринутом, у недостатку стручних школа и издржавања, у међувремену од 12-те — 14-те године? Таква ће се деца у већини случајева „промангуирати“, како се то у обичном говору каже, и кад достигну 14-ту годину, у место да се упуте у раније побројана предузећа, могу се много пре упутити у заводе за поправку, у колико их ови могу да приме, иначе у свакодобно гостољубиву кућу полиције. Између два зла изабрало се оно мање, а оно се могло изабрати и по самом пропису закона који говори: деца испод 14 година „не могу“ бити упослена ит.д. а не. „не смеју“ бити упослена ит.д. О умесности законске одредбе не треба ни говорити, јер при доношењу исте имао се у виду развитак дечији и терет који их у предузећима у најчешћим случајевима чека.

§ 17. исто тако прописује да се „не могу,“ деца мушка испод 18 година а женска никако употребљавати за ноћни рад по побројаним предузећима али од тог одступа исти параграф у три случаја:

1) у случају више силе, кад је неопходно потребно да се предузеће спасе од опасности или већих штета.

2) у случају, када се ради са сировинама, које су подложне квару -- у овом случају највише тридесет пута у години и

3) у случајевима неизбежне више државне потребе.

Колико су ови случајеви ретки, сем другог који је зато закон и ограничио, свима нам је јасно, зато се овим одступањима не може озбиљна примедба ни стављати. Али како се често ради ноћу по нашим предузећима, нарочито оним мањим и кад нису случајеви предвиђени у овом законском пропису, као и недељом ма да § 12 то забрањује. Томе је најчешће узрок неумешно и неразумно распоређени посао, рђава управа предузећем или — безобзирна жеља за зарадом.

Лепа је ствар бити имућан, богат, још лепша је ствар бити богат на поштен начин и употребити то своје богатство на благостање што већег броја људи; али, страшна је ствар стидети се свога богатства и бити принуђен прикривати га.

Код непоштеног богаћења разликују се у главном два начина: непоштене махинације и експлоатација других. Експлоатација људи је страشان неморал, експлоатација деце је и злочин. Шта је детету најслађе у слободном времену? игра одмор — сан. Многој је деци задовољство игре ускраћено или сведено на минимум. Задовољство сна, ма и у најнеудобнијој постељи која се замислити може, не ускраћујте му — то је злочин.

Дозволите нам да ово наше излагање завршимо апелом на наше парламентарце — наше законодавце, да нам у нове законе чије доношење предстоји унесу одредбе које су потребне и недостају, у постојећим измене оне које не ваљају, као и омогуће егзистенцију већ донетих закона са неминовно потребном санкцијом, без које су они илузорни.

Милица Влајић.

Б Е Л Е Ш К Е

Protestna skupščina v Ljubljani. — 22 marca 1924 je bila na inicijativo Fem. Al. v Ljubljani protestna skupščina radi zaščite dece in mladine. Skupščino je priredilo „Naše srce“ Obisk je bil dober.

Skupščino je otvoril predsednik „Našega srca“ dr. Vilko Baltič, ki je uvodoma poudarjal velik pomen dobro izvedene zaščite dece in mladine za narod in državo.

Prvi referent na skupščini, *Štebi Alojzija*, je podala pregled celotnega dela, ki ga bi morala vršiti državna zaščita dece in mladine. Njen referat je priložen.

Drugi referent, *dr. Matija Ambrožič*, šef Zavoda za socialno-higijensko zaščito dece v Ljubljani, je obdelal temeljito vprašanje o zaščiti dojenčkov in male dece. Poudarjal je zlasti to, kakšna škoda za državo in narod nastaja, ako se pušča noseče matere, dojenčke in malo deco brez kontrole. Primerjal je stanje v naši zemlji s stanjem v Norveški in prišel do zaključka, da vlada pri nas takšna potrata s človeškimi življenjiki nas mora slej ali prej privedi do tega, da bo število umrlih prekašalo število rojstev. Na primeru Nemčije, kjer je bila še pred 20 leti visoka umrljivost dojenčkov, je pokazal, kaj zmore sistematično izvedena zaščita mater, dojenčkov in male dece. V Nemčiji je še celo med vojno padalo število umrljivosti med dojenčki in malo deco, vse po zaslugi pravilno zasnovane zaščite.

Za njim je *g. Karla Modičeva* podala sliko o delu, ki so ga izvršile v zadnjih letih privatne organizacije v Sloveniji za zaščito dece. Velike vsote so bile nabrane in porazdeljene med vojne sirote, revno šolsko deco, dijaštvo, za ferijalne kolonije, za dečji in materinski dom Kraljice Marije. Država je prispevala tem društvom tako malenkosne svote, da jih ni vredno omenjati. Društva bi sigurno delovala bolj intenzivno, ako bi našla pri državi umevanje in pomoč.

Za Udruženje vojnih invalidov je govoril invalid *France Krušič*. Opozarjal je predvsem na pomanjkljivost sedanjega zakona o invalidih in dokazal na nekaterih primerih, kako propada deca umrlih vojakov, ker joj daje država premalo sredstev za obstoj. Naštel je zahteve vojnih invalidov glede dece, ki bi morale biti v novem zakonu, da bi bila deca umrlih vojakov in deca invalidov zaščiteni pred najhujšim.

Kot zadnji je nastopil govornik komunistične omladine, ki je v početku govoril dovolj stvarno o bedi delavske mladine. Kmalu je pa pozabil, da ni na političnem shodu in je zabredel v običajno demagogično agitacijo za svojo stranko. Vsled tega mu je predsednik skupščine vzel besedo, kar je izvalo seveda pri navzočih komunistih silno burne proteste. Zahtevali so, da govori njihov govornik do kraja. Ob popolnem miru je prečital predsednik resolucijo, ki je bila soglasno sprejeta. A. A.

Изложба женских ручних радова у Панчеву. — Првог дана ускрса отворила је Организација Учитељица у Панчеву изложбу великог значаја у присуству изасланика Мин. Трговине г-ђе Бранке Милетићке и изасланика Мин. Просвете г. Светислава Радојчића.

Ово је од ослобођења прва културна манифестација, на којој се приказала народна уметност наших жена из свих крајева наше отаџбине.

Изложба је имала радионички карактер. У ћилимарској радионици се прело и ткало. Истим смером били су изложени радови уметничке индустрије и сви радови интелегентних жена, које живе од игле, четкице и пера. Прва је банатска изложба, на којој смо видели бео вез, плетену чипку наше банаћанке, све тако савршено и лепо да се не чудимо, што су ови радови толико тражени.

Стари банатски ћилимови изгледаху класично озбиљни према неброј шарених и неукусних, са ружама и другим мотивима погрешних тканина новијег доба.

Овој беди жели стати на пут Ј. Познанова која води ћилимарску радионицу са жељом да препороди старе геометријске шаре наших лепих ћилимова.

Штета, да поред ове радионице не видосмо покушаје за обнављање старог *златовеза*, који се на жалост губи; не стаће и тих неколико комада, које још северни Банат чува.

За обнављање старинских техника у уметничким израдама видели смо лепих примера у збирци г-ђе Ј. Познанове. Желети је, да следујемо овој уметници.

Поред банатских радова највише се задржала публика и код *ћиројских ћилимова*.

На први поглед се види, да су: непрекоран рад, изабране шаре, из школе *Женског Друштва из Београда*. Исто тако је и група *Јужне Србије*, чијим се радовима свако са дивљењем приближавао. Није се знало, да ли је техника рада чудновата, или је укус који очара. Не. Свако је осетио дах прошле величине, разумео је психу народа који плаче за Косовом и верује у будућност. Словеначке чипке, бисер словеначке народне уметности, биле су сваком миле и драге. Хрватске рукотворине као и далматинске биле су предмет општег дивљења.

Велика штета, што је изложбу само интелигенција посетила, а ратарке, које су нам нашу народну уметност сачувале, нису дошле.

Видићемо, колико је поуке понела са те изложбе Школа Професионалних Раденица, дилетант с једне стране, а с друге очекујемо уплив наших уметника на овоме пољу. Видићемо, шта ће нам пружити после ове изложбе наши уметници ове врсте.

П. П.

Божана Њемцова рођ. 5. II. 1820 г. умрла 21 I. 1862 г. — Божана Њемцова (Барбара Панклова) Из дубине племенитих осећаја, несломљивом стваралачком моћи, стварала је она ремек дела. Црпући из царства безбрижних и дивних сећања из детињства, написала је она „Стара Мајку,“ библију чистога, светлога, неповаренога, која је ушла дубоко у народ. У једном низу савршено лепих приповедака из чешког и словачког сеоског живота створила је она чешку сеоску новелу, сакупљала је и бележила дивне чешке и словеначке бајке и причала их на само њој својствен, савршен начин. Она је њеним сликама из живота чешких брдских народа и Словака постала творац литерарног фолклора — Божана Њемцова је била први чешки писац (после Колара) у чијим делима су и Словаци узели широка учешћа. Њене мисли о односу између Чеха и Словака су још и данас више но актуелне и делују као пророчке. Свака њена врста дише не само благошћу но и снагом и стваралачком моћи. Дела Божане Њемцове чита чешко дете, чита народ, чита интелектуалац, а естетa у њима диви се моћи генија. У реду великих женских појава у чешкој књижевности су: Божана Њемцова, Каролина Светла, Тереза Новакова, Ружена Свободова. Име Божане Њемцове је и по убеђењу и по вредности међу првима. Чешком народу је Божана Њемцова инкарнација националног генија.

Ангелина Р. Ј. Одавић

Интернационална Конференција Жена Инжењера. — Почетком априла одржана је у Менчестру друга Интернационална Конференција Жена Инжењера. Реферати по разним инжењерским питањима поднети су од г-це В. Хомс (Енглеска), г-ђе Мак Бerti (С. Д. А.) и г-це Масар (Белгија) тако да је конференција била сасвим интернационалног карактера. Приступовали су многи познати инжењери из Менчестра који су честитали женама на њиховом познавању третираних питања. Ова честитања нису била прости комплименти учтивости. Ова је конференција извесно потврдила факт да су жене дефинитивно примљене у инжењерском свету и да је њихово гледиште

са уважењем слушано од мушких инжењера. Из годишњег извештаја види се да су жене читале реферате у многим инжењерским установама као у Институту Маринских Инжењера, Институту Аутомобилских Инжењера и Инжењерском Друштву за Осветљење. Са финансиског гледишта за жене инжењере била су рђава времена. Lady Parsons у својој председничкој адреси, рекла је за разна предузећа која су оне отпочеле, да „држе главе над таласима и надају се у боља времена“. Ово је разумљиво узимајући у обзир изванредно тешка времена кроз која пролази сва инжењерска индустрија и додајући још тешкоће којима је свако ново предузеће изложено. У једном интересантном делу своје адресе Lady Parsons жали недовољно познавање егзактних наука које показује образовање данашњих девојака, и указује на везу овога са проналажењем средства за уштеду рада у домаћим пословима. Факт је да нигде није теже прекинути са традицијама него у стварима свакидашњег живота. Ментална енергија и шири погледи могу дати вољу за увођење нових ствари. Свако се мора сложити са Lady Parsons да је ту велико поље за жене инжењере, а тако исто и за жене архитекте.

С енглеског превела М. Крстић.

Француске жене и јаван живојш. — Савез француских жена упутио је члановима парламента и сената следеће писмо:

„Шпањолске жене добиле су званичним указом признање за изборно право. Вама свакојачко није непознато да су скоро све цивилизоване државе то право признале женама. Нама се предговарало да су то признање добиле само англо-саксонске земље, али ево сада, италианска влада спремила је законски предлог о суделовању жена у општинској политици; а Белгијанке и Шпањолке већ су стекле то право и гласају. То је факт који се не да побити.

А ми, ми француске жене, питамо сад зашто нам француски парламент није дао право гласа, којим бисмо се ми користиле за добро своје земље?

Ми врло добро схватамо озбиљност ситуације за Француску, али верујемо да би наше снаге спојене са напорима људи, учиниле да лакше пређемо тешке моменте, и да заједнички нађемо лека садашњем злу. Мислимо још, и нарочито, да решавању проблема о скупочи, сарадња жена неће бити данас ни у ком случају за подсмевање и на одмет.“

Ово писмо, које су потписале председница Савеза г-ђа де Вит-Шломберже; потпредседница г-ђа Малатер-Селије и главни секретар г-ђа С. Л. Брунсвиг, свршава се апелом на посланике да најзад дозволе и француским женама да у јавном животу сарађују.

Ангелина Р. Одавића.

Примедба. — Чланак: *O potrebi dela za zaščito dece in mladine* од г-ђице Алојзије Штеби, је говор одржан на збору за заштиту деце и младежи у Љубљани; чланци *Вредности дејтења*, — Др. М. Поповић, *О невољама наше деце*, — Драга Стефановић, *Државна зашћина деце и младежи* — Милица Влајић јесу говори одржани на збору за Заштиту Деце и Младежи у Београду.

Нова књига. — Од г-ђе Dr. Vaerting, професора университета у Берлину, изашла је студија: *Neubegründung der Psychologie von Mann und Weib*, I. св. 38,20 дин., II. св. 76,20 дин. Издање G. Braun, Karlsruhe I. B., Karl Friedrich Strasse 14.

У једном од наредних бројева донећемо у преводу једну од најинтересантнијих глава ове књиге.

ПРЕДЂУРЂЕВСКО ВЕЧЕ

Предђурђевско вече разиграло се облацима и звездама,
шине муња змијским погледом да лажно сване,
загрми мржњом недужном пут неба
као обесни громовник земљом,
и правда и лаж се проламају.

Знам да је човек створио Бога и овде
да би се њиме бојао и клео.
Руке сам поломила чекајући зору празника.

Лане у ову ноћ
младосно се вила рубашка око струка двадесетих година,
а по небу није било облака,
зеницама нису вриле грознице.

Суром браздом друма
ових дана пролећних телом јесењим
нижем корак по корак, као сузу за сузом;
једино буктиња радничке заставе
расцвета пожаром непонесен живот.

Револуцијо, спаси ме песмом заноса,
запевај ведру песму младости
као мајка детету над колевком,
твоја су недра топла и мирисна,
опиј ме!

Јер кад без сна вијам главу по узглављу
жао на угљевљу црв,
више не знам чије ме руке носе

ни чије усне пију,
не знам ни чије ме увреде бледе,
више не знам ни које ми се ране зледе,
од кога.

И не боли ме што се моја мајка у прса грува
ни што кида прамене косе седе
кад ја ридам.

Понесу ме бозбожно нечији грехови,
змијске зенице све ми жеље разбију,
сусрети усница убију ми све заклетве
Теби.

Шибали ме увредом
савијам се слабачко као трепетна гранчица јасике
олуји.

Ја не знам ко је он. Ја не знам чије су руке,
ни чији дозив, ни клетва, ја не знам, ја не знам.
Не знам, кад дође ноћ.

Револуцијо,
понеси ме песмом заноса, пробуди, спаси ме предобра,
једина, спаси ме.
Јер опет иде ноћ.

Милица Костић

УБОГАР ПЕВУЦКА

Топе се снегови у локве и блата
и као на нека широка врата
улазе у продрте ђонове
неједнака пара ципела мојих.
А иде пролеће, пролеће иде,
пролећем мокри мирише снег.

На моме капуту на месту многим
све неки конци наместо дугмета.
Ал што је то и коме то смета,
пролеће иде.

Пролеће иде, ја стајем дроњавом ногом
намерно баш у најдубљу локву.

На моме капуту ипак још vise
лепа два дугмета.
Ја их кидам и бацам високо
једнога за другим у вршке тополе
бедне и голе
да дадем и њој сигуран знак:

Хе, иде, иде, иде,
многи се шумови чују,
многи се весници виде.

Верка Шкурла — Илић

У МИРУ...

Леђима притискујем меку траву што ми с ветром шушка
око уха као да нешто шапуће. Лежим непомично и гледам у
безмерно плаветнило неба. Само се један облачић, беличаст
и набацан, као пена мек, усудио да слободно пређе изнад моје
мисли, што је узалудно продирала кроз пролетњи ваздух.

Јутро је, а ја осећам вечерњи умор...

Као да ми се цело пролеће бацило на груди својим дахом,
топлином, мирисом и бојом. Ја и моја јесен постајемо део
пролећа, и халапљиво се гушимо у мирису првог зеленила, и
тонемо у цики и цвркату сеница и шева, и зрикауу цврчка
испод груде сухе, загрејане...

Лишће трешње дрхти изнад моје главе... И као да чујем
његово пробијање у шушњу траве што ме милује свежином,
и хлади зеленилом по челу и врату... А земља као да се
радује делу, ћути, мирује — у миру ствара...

Вера — Пујдак — Торњанска

ЕВАДНА

3

Кад у своме бележнику по други пут помиње „Векфилдског
Свештеника“, она изрично вели: Не сећам се шта сам писала о
њему, кад сам га први пут читала и нећу то место да потражим
све док не напишем шта сад мислим; хоћу да знам да ли сам
и данас истог мишљења као што сам тада била.

И заиста, вредно је изнети у коликој је мери она остала иста као што је тада била. Једино што су јој се осећаји из срца преселили у мозак, и самим тим процесом претворени су у једно позитивно мишљење, савесно проучено и изражено на савршенији и снажнији начин.

„Векфилдски Свештеник ми даје много да размишљам“ вели она даље, али никако не могу своје мисли да доведем у ред. Ипак има једна ствар, која је од свих осталих, оставила на мене најјачи утисак, а то је, да су људи сви били школовани, док жене не.

Није могуће да су жене претпостављале да остану незналице. С тога закључујем да њима није било допуштено да се користе образовањем, чиме су се људи толико поносили. Они су према томе, насилним путем задржали то преимућство само за себе и не стиде се да исмејавају жртве њихове неправичности. Пример такве једне гнусне слабости даје нам сам свештеник, кад каже за своју жену: „Могла је читати ма коју енглеску књигу а да много не сриче“. То не значи да је она била умно неспособна, већ само неука, јер он сам признаје колико је умешности показивала у другим стварима. Да је г-ђа Примрос свршила школу била би можда мање симпатична но свештеник, али би га знањем сигурно престигла. Све време свештеник је био свестан мана своје жене али никад се не би сетио да их лечи, нити му је падало на памет да те недостатке спречи код својих кћери, дајући им једно боље васпитање. Не, он њихову необразованост сматра за једно решено питање и врло љубазно примећује, како је он своје часове одмора проводио у безазленом ћаскању са женом и кћерима или у философском расправљању између себе и сина. Као да је безазлено ћаскање све што је од жене и ћерке могао ишчекивати. — Данас једна ученица нижих разреда, просечне интелигенције, је свесна достојанства свога пола и стоји на много вишем ступњу но овај добри свештеник који завист и нискост не открива ради једне добре досетке, и који још са осмехом говори о неизбежним недостацима жена, као нижих бића. Знам да таквој гнусној слабости ниједна моја другарица никад не би подлегла.“

Друге две књиге, које она између осталих спомиње, по свој прилици је читала када јој је било осамнаест година, пошто се већ ослободила школског надзора или пре но што је ступила у другу фазу свога живота.

О том важном догађају само оволико се помиње у њеном

бележнику: „Данас сам била први пут на двору. Мама је била са мном, она ме је представила“. Од тога дана, живот је за њу постајао од већег интереса но књижевност, јер њен бележник престаје да буде један преглед читања и размишљања са изузетним примедбама о људима и приликама, већ постаје нешто сасвим противно, постаје дневник испуњен многобројним догађајима и занимљивим описима разних карактера; док је врло ретко говор о књижевности. Пола године, или нешто више, непосредно пред њен улазак у друштва, мора да је било време када се она највише била посветила умном раду судећи по броју, разноврсном и брижљиво срећеном прегледу дела које је она тада прешла. Утицај њеног оца је и даље остајао подбачач свега што се у њој збивало. Једног дана после вечере седели су сви у парку и пили кафу. Он је са једним господином, који је био код њих у гостима повео, у присуству Евадне, реч о књигама. У току тог разговора додирнули су се Родрика Рендома и Том Џонса. Те су га ствари нарочито одушевиле и о њима се изражавао са највећим дивљењем и похвалама. По његовом мишљењу, те две књиге својом особитом вредношћу надмашују све друге које су у последње време изашле. „У њима је верно до ситнице изнесен живот онакав какав је, и то не само живот овог доба већ за сва времена. Кад их читате, осећате да имате пред собом развој једне истините историје а не производ маште, и на свакој страни налазите на по једну поуку моралне филозофије.“

На Евадну је то учинило силан утисак, жудела је да дозна како изгледају те поуке моралне филозофије. Узела је Родрика Рендома и Том Џонса још исте вечери из библиотека и однела их у своју собу да их проучи. То су те две књиге о којима је била реч да су последње које је она читала, пре но што је ушла у свет. Нису јој се допале, али их је она ипак прочитала од почетка до краја, и тада правила своје примедбе. О Родрику Рендому ево шта је мислила:

„Јунак ове књиге је један младић, један од типова којима се све опрашта. Ако једна ствар сама по себи није била добра, он би је ипак урадио, јер по његовом схваћању задовољство које извршивање такве једне ствари причињава, довољно је да оправда све. После једног порочног живота о коме он говори без икаквог осећања лишавања личног достојанства, он се жени једном дивном милом девојком која се зове Нарциса. И цео свет изгледа да очекује, да из такве једне везе порока са врлином мора

бити најсрећнијих последица. У ствари требало је да се он ожени г-цом Виљеимс која је за њега у сваком погледу била јединствена прилика. Чак шта више г-ца Виљеимс је боља од њега; јер док Родрик греша од своје воље из чисте покварености, она то чини силом околности. Они се заједно кају и јадикују. Њу удају за једног незграпног слугу, чије је име Стреп. Разуме се, то јој се рачуна као врло добро плаћена награда, док Родрик себе удостојава неупоредиме Нарцисе. Што је још горе, г-ца Виљеимс постаје Нарцисина повереница. Тај бестидни договор њихов несвесно потпомаже Нарциса, мирно их узима к себи као два драгоцену пријатеља, прима их у најтешњу интимност ништа не слутећи о њиховим правим карактерима и њиховом ранијем животу.

Тај јединствени таленат верног описивања истинског живота мене подсећа на нешто труло и покварено, што неке укусе можда задовољава; али немогућно је да су такве ствари здраве, вероватније је да су оне отровне. Смисао ове књиге јесте: буди покварен и греша до миле воље, али проповедај врлину.“

О Том Џонсу говори са још већим гнушањем:

„Опет један млад човек“, пише она, „који је упао дубоко у порок, ма да је упознат са врлином. И он се жени једном беспрекорном јунакињом. Такви људи, кад се жене, постају опасни по целу заједницу уопште. Обе ове књиге укупно узевши, јасно указују на себичњаштво и неправду мушкараца, кобно незнање и ропску равнодушност женâ. Добро је, може бити, знати све ове ствари али свакојако није пријатно.“

За Евадну би било од великог значаја да је могла слободним говором да да одушке мислима које су се код ње развијале у доба, кад је она још увек више мислила но осећала. Али на несрећу, њена породица је била једна од оних које се строго држе старих, раније примљених идеја, и енергично се буне против сваке новине. Изгледа да су њени мислили, присиљавањем на ћутање да ће моћи уједно спречити развијање мисли.

Преводи с енглеског

Леко, Аџемовић

Сара Гранд

БРАНКО РАДИЧЕВИЋ

Као зора рана, — као пролетњи дан, — као чисто азурно небо, — као најлепши сан — таква је фигура Бранко Радичевић у нашој поезији.

Осамнаестих година, витак, лепа лица, бистра дубока погледа, дуге косе — „леп као Апало“. С њиме је била младост, а младост је занос, младост је песма.

Дете које је своје детињство провело у јединствено питомој Фрушкој Гори, богатој плодним природним даровима, где је творац тога краја и сам песник био.

Бранко Радичевић¹⁾ се родио у Славонском Броду на Сави — на данашњи дан пре сто година — 15/28 марта 1824 године. 16 марта је крштен, у очи Св. Алексија, и добио име Алексије, које доцније посрби у Бранко. Отац његов Теодор Радичевић, царински чиновник, био је познат преводилац Шилеровог *Вилхелма Тела*. Мати његова Ружа била је из богате породице Михаиловића у Вуковару, позната као особито добра срца и врло лепа. Сем Бранка имали су сина Стевана и кћер Амалију. Отац Бранков често је мењао место службовања. Из Брода је Бранко дошао у Земун кад му је било седам година. Ту је провео од 1831 до 1835. У Земуну Бранку умре сестра и мајка. Ту је учио три разреда српске школе где се учило само црквено певање и Часловац, — буквара нису имали, — па је онда прешао у немачку школу, где се учило више. Већ тада је Бранко почео да чита и друге књиге, сем школских.

Од 1836 до 1841 Бранко учи у Карловцима. Оде са једанаест година. Отац га смести код Немца Ауера. 1837 дође му и брат Стеван. — Гимназија је добра, строга; ђаци су се много бојали професора. Бранко је одличан ђак што се види и из једне сачуване сведоџбе из трећег разреда гимназије. Прве почетничке песме Бранкове су школски задаци. Ондашњи обичај је био да се ђацима за задатке даје да пишу песме. Прва песма је једна ода у част устоличења митрополита Станковића. Друга је *Abschied von Karlovac* — обе на немачком језику.

Од 1841 до 1843 Бранко је у Темишвару. Ту учи приватну гимназију код пиариста, т. ј. побожних отаца, (једне француске секте). Настава је на латинском језику. — Темишвар је мањи од Карловаца, није леп, није српски. Бранко нема друштва. Тада је оцу и Стевану читао своје песме. Ту много чита. Знао је немачки врло добро. И српске ствари чита из библиотеке свога оца. Нарочито је читао српске народне лирске и епске песме. Чита и Станка Врза, Словенца, песника који је писао „илирски“, и био за народно јединство. Ту је написао и своју прву песму *Девојка на ситуденцу*.

Од 1843 Бранко је у Бечу. Новаца нема много, али зна не-

¹⁾ Сви биографски податци узети су из универзитетских предавања Г. проф. Павла Поповића.

мачки и може слободно да се креће. Беч је велика варош: има библиотеке, музеје, позоришта, концерте. — Бранко је ушао у Вуков круг. Ту је упознао Копитара, Миклошића, Ђуру Даничића, затим Јована Илића, Љубомира Ненадовића и Његоша 1844 године, и Мину Вукову која је била четири године млађа од Бранка. Друговао је са Даничићем, својим вршњаком. Уписао се на права (и Даничић исто), али их није волео. То је била жеља његовог оца. Њега је одушевљавало сликарство. Сањао је да постане Рафаело. „Један Рафаело је одавно умро, још се један родио, али му судба не да кичицу у руке“. Тежио је да превазиђе и Бајрона песмама својим. Желео је да дође за професора поезије у Србију. Међутим, са пасијом се у то време баца на поезију. Има слободна времена, сам је, у Вуковом књижевном кругу — све је то било подстрек за рад. Јануара 1844 испева *Бачки расџанак* и „2“. Испите занемарује. Отац у почетку ћути, после се љути.

Бранко је врло вољен, омладина га обожава.

Сад чита Шилера, Хајнеа, Уланда, воли Бајрона, зна Шекспира, познаје Пушкина. Зна чешку литературу, а нарочито наше часописе, алманахе, Симу Милутиновића, народне песме. Лектира му је била чиста поезија. У кругу Вуковом Бранко је научио језик. Заволео и Вукову идеју и био страстан поборник — Вуковац. Бранко пише *Пуџ* да се одужи Вуку. 1847 године Бранко штампа прву књигу својих песама — Вуковим правописом. (Пре тога није штампао ни једне песме ни у каквом часопису. (Има помена да је давао Теодору Павловићу, уреднику *Српског Народног Листа* да штампа једну песму, али је одбијен). Бранко први даје назив *Песме* (дотле су остали песници писали „Стихотворенија“). Посвећене су Српској Омладини. Техничка обрада је изванредна, и ако су је у Бечу слагали Немци. Претплатника је било 200, међу њима Његош и Суботић.

1848, за време буне, Бранко се врати у домовину због новчаних разлога, и због прекида предавања на универзитету у Бечу, и због борбе између Срба и Мађара. Тада у Гајевој *Danici* пише патриотску песму *Јуриш Србе!* У Београд је Бранко дошао први пут у лето 1848. Тада је већ био познат, и београдски ђаци га гледају „као у неко више, надземно биће“. Други пут је био 1849, дуже био и пријатно провео. Имао је само незгоде кад наиђе на људе старог кова, противнике Вукове, који га нису марили, јер су се осетили увређени његовим нападајима у *Пуџу*. Задовољан успехом својих првих песама, Бранко се лати посла

и даље са необичном вољом. Био је још здрав. 1849 за четрнаест дана написао је два епска пева — *Сћојан* и *Хајдуков гроб*. Ту је био врхунац Бранкова живота и рада.

Почетком 1849 Бранко се разболи. По писму од 8 априла 1849 види се да је болест озбиљна. Он пише Даничићу: „Два месеца како ништа не радим. Лежим, седим, пушим... чамим“. У другом писму: „Ја сам ни болестан ни здрав, ни крив, ни прав, ни.... ни.... Бог зна колико ових *ни* има!“ 1849 Бранко се отима, али га постепено нестаје. — Измучен болешћу Бранко се враћа у Беч у лето 1850 године. Оставља права и уписује се на медицински факултет да би могао сам себе да лечи. 1851 Бранко издваја две епске песме: *Гојка* и *Хајдуков гроб* и штампа их у Бечу под насловом: *Песме Бранка Радичевића II* Књигу је посветио својем добротвору кнезу Михаилу Обреновићу. — Жеља му је била, после свршених наука, да путује; особито је желео да види Косово. Говорио је: „Ја желим да напишем епос, али нећу пре ни словца написати, док не видим Косово — Косово на којем је српска слава угашена, слобода изгубљена, а сужањство настало. Грађу имам готову; јер српски епос мора тако исто бити, као и грчки, у њему ће бити уплетени сви наши обичаји“. Али му се жеља не испуни.

Болест која му је досађивала 1851, јави се и у пролеће 1852, а крајем те године лекари су му препоручили јужне крајеве. Он је слабији свакога дана, и најзад на предлог Вуков, оде у болницу. Ту је имао неге. Вук и Даничић су га обилазили често, Вукова жена свакога дана. На њеним рукама је и издахнуо по историчарима књижевним 18 јуна, Мина каже септембра, 1853. Бранко је умро млад, кад му је било 29 година. Сахрањен је на грчком гробљу у Бечу. На надгробном споменику отац му је уписао ове стихове из *Ђачког расјанка*:

„Много хтео, много започео,
Час умрли њега је помео.“

*

Једна интензивна воља за животом био је Бранко. Из сваке његове песме бризга живот. И само је једна тако тиха, подмукла болест могла да унесе меланхоличног тона у овај ведри живот. Колико је једна свежа снага, види се из свих његових песама. — Бранко пева ливади, дољи, цвећу, стаду, ветру, извору, гори, небу, сунцу, и моми. Управо свака песма, без врло малог броја, говори о момама. Бранко је песник љубави, песник прве младости, доба када се све воли и кад кроз све веје љу-

бавна чежња. Он почиње готово увек описивањем природе. Кличе јој колико је воли, али нам на крају каже зашто је то — кога у ствари воли. Простосрдачан, пун лепих израза и стварну љубавну чежњу даје нам чедно. Сав чист и природан Бранко је пун тежње за оним што је чисто, здраво, високо и племенито. Зато је Бранко и остао за све генерације на узвишеноме постољу у коме је оличен песник са племенитим, човечанским. Бранково богато осећање живота: и људи и природе огледа се у његовим песмама, нарочито у њиховој драматичности. Свака Бранкова песма изазива нам пред очи део живота. Као Рембрант хватао је живот у самом његовом корачању.

У песми *Циц*, небо се осмехива, река се плави, цела природа живи.

У песми *Туђин*, из оптимизма, из љубави према животу, он и за оне који мисле да су потпуно осамљени има утехе. И ова песма је драма. Меланхолија првог дела се губи. Свршетак је леп: на обали чека мома.

Не треба заборавити да је и прва Бранкова песма (јула 1843) написана о моми: *На стиуденцу*, „Кад сам синоћ овде била...“

Бранко је тада имао тачно осамнаест година.

Враголије су једна од најлепших Бранкових реалних песама љубавне чежње.

Занимљива је песма *Драги* по покушају да се у њој изнесу што контрастнији догађаји да би се истакао јаче сукоб.

Молићива је једна од најлепших химни спеваних у славу природе.

У *Жели* је, као најчешће, искрен, младићски ведар:

Кад сам лудо дете био,
жеља ми је била:

кад би Боже уделио
мени једна крила,

кад би Бога дао око
мени тако јасно,

да по свету на широко
све ја видим ласно;

а да видим где највише
грожђа свакојака,

где смокава и сувише
тих красних бресака,

где најлепших лепирова
има и тичића,

и јеленских још рогова,
шкољак' и пужића;

да полетим, па да шпаге
све напуним редом —
ао, брацо, жеље драге
с крилом и погледом!

Сад бих гледо, гдено мома
понајлепших има,
па би весо тамо ома
полетео њима,

да с' нагледам млада века
тих чарних очица,
дах с' нагрлим белих сека,
наљубим усница!...

Ране су лепа песма у којој је изнео бол по градацији.

Као дете осетио је дубок бол за тицом, коју су ипак време и младост залечили; као младић болно је рањен губитком љубљене девојке, али

Опет гоне данци дане

И године године —

и та рана се залечи, јер му је живот дао радости у сину његовом. Трећа рана је губитак сина, предубока и неизлечива; можда и зато само што пред тим старцем седих коса није више било младости и живота.

Ретко лепа му је песма *Слајка мисли* — која мисли на драгу, на тренутке кад збуњена, румена, са гласним куцањем срца, са једва крећућим уснама, са сузом у оку полети драгом:

како зора белу дану,
једва дочекану! —

Мила моја, зоро моја,
сунце дану моме!

О, слађана мисли моја
а о злату моме!

И тако се редом нижу лепша од лепше, нежнија од нежније љубавне песме Бранкове као:

Нека сунца

Јарко сунце седа,
травка њега гледа
оборена лица
а пуна сузица.

Ја ни лица кријем,
нити суза лијем,

већ с' ето осмевам,
и вако попевам;

„Нека сунца, нека,
мене драга чека:
драга сунца два
мени ће да да!“

и Укор

Где си, душо, где си рано?

Где си, данче мио?

Где си, сунце огрејано?

Где си до сад био?

Та сићош се теби млада

баш за цело нада:

сунце зађе, паде тама,

а ја оста' сама!

Ала љубиш, моје лане,

ала грлиш славно!

Љуби, грли, док ће сване, —

та већ неси давно!

Већ недеља дана прође,

како ми не дође, —

јао, злато, тако т' Бога,

та како си мога?

Ја лично највише волим једну строфу из Бранкове недовршене песме *Туга и ојомена*, писане у јамбу, који се тада први пут и јавља у нашој поезији, зато ћу њоме и да завршим цитирање Бранкових љубавних песама:

О драга душо, узми цветак нежни, —
Он нежан јесте као што си ти,
На врелу где се диже предел брежни,
Где први пут смо видели се ми;
Из образа твојих руменоснежних
Где први пут ја неба сласти пих;
Где први пут ја ока видех бај, —
Ту изникло је, мила моја, знај.

У *Ђачком расјанку*, добро познатом свима, песми од 733 стиха, Бранко опева успомене на ђачки живот, на места у којима је тај живот провео. Кроз сву песму веје туга, нама који смо прошли кроз школу свима позната, онима који ће проћи кроз школу биће позната — туга при расјанку од ђаковања. Бранко се ту опрашта од Карловаца, околине где је са друговима излете правио, бербе која је тамо своје врсте, Дунава, гора, Стражилова, и раздраган природом спаја све српске земље уједно, води коло јединства, и тиме је пророк данашњег стања нашег народа. У нарочитом пиетету прелази преко гробова „и у пророчком песничком заносу описује у једном гробу свој гроб и не знајући да то чини“, вели Светислав Вуловић у својој студији о *Бранку Радичевићу*.

Г. Богдан Поповић је у својој *Анџологији новије српске лирике* издвојио најлепше делове *Ђачког расјанка*.

Бранко је имао шест епских песама: *Гојко, Освећа, Сјојан, Ушољеница, Урош, Хајдуков гроб*, и жеља му је била да пише еп о Косову.

Ведрину Бранкових песама муте песме туге за животом који одлази:

Лисје жути веће по дрвећу,	зеленога више ја никада
лисје жуто доле веће пада:	видет' нећу!

Број њихов није велики. И последња Бранкова песма била је ведрa и песма љубави. То је већ поменута песма: Где си душо, где си рано...

Бранкове су песме највише ушле у народ. За нас је Бранко што и песник, песник је што и Бранко — Бранко је синоним песника.

Бранко је слављен као ниједан од наших песника. 1878, прослављена је 25-годишњица од смрти, и тада покренута акција за пренос Бранкових костију. 1883, кад је било 30 година после његове смрти, свечано је пренесен Бранко из Беча на Стражилово, да се испуни завет који је Бранко оставио у аманет у *Ђачком расјанку*:

„Ао, данче, ала си ми бео!	Ту ће мени земља бити лака“...
Још бих дуго гледати те хтео!	Збогом остај, красно Стражилово!
Ал' кад ми се веће смрћи мора,	Многи те је у звездике ков'о:
Нек се смркне измеђ' ових гора!	Многи рече: „Ао рајска слико!“ —
Ту нек' ми се хладна копа рака,	Ал' к'о ја те рад не имо нико!

Овим стиховима су и апеловали на наред коме је Бранко вио своје песме.

Бранков пренос био је велика национална светковина.

1894 прославља се 50-годишњица *Ђачког расјанка* једним алманахом где сви живи песници дају прилоге од најстаријег Љубомира П. Ненадовића до најмлађег тада, Алексе Шантића. 1903. прослављена је 50-годишњица Бранкове смрти новим издањем Бранкових песама.

Ове године слави се стогодишњица рођења Бранкова.

Изишло је четрнајест издања Бранкових песама.

Многе Бранкове песме су компоноване.

О Бранку су писале и пишу све генерације редом. О њему има око 90 озбиљних студија. А Г. Павле Поповић предаје на Универзитету већ два семестра о Бранку Радичевићу.

Кад би стајао овде догматичар, он би и нашао извесних недостатака у Бранковим песмама. Али смо ми у улози импресионисте, који пролази животом тих песама, писаних пре 70 година. И уживајући констатујемо: да свеже утичу, да су га преживеле, да ће да живе у нашој поезији као плод који ће се вечито брати:

„Док се поје, док се винце пије, Докле срце за срцем уздише:
Док се коло око свирца вије, Е па догле, а куда ћу више!“

Судбина коју им је видео њихов творац: „у трајама отац вас оставља“ — није их стигла. Ова песникова констатација је само један докуменат да верујемо да је Бранко дуже живео да би са дубоком студијом радио дела већег замаха.

Импресионисти Бранко је песник — као зора рана, ко пролетњи дан, као ведро азурно небо, ко најлепши сан.

Даринка Стојановић.

ИЗ УМЕТНОСТИ

Чеховљево вече у Манежу. — Глумачко-балетска школа 10 априла у манежу поменула је достојно двадесет година смрти Великог Антона Чехова.

После живахне, топле и обимне конференције Дг Јована Максимовића, под редитељством Момчила Милошевића инсценисане су Чеховљеве приповетке: *Вањка*, *Бубојкин*, *Задушна баба*, *Лоз* и *Манић*.

Од свих који су учествовали ове вечери нарочито се похвално истакла мала Надежда Поповић као *Вањка*. Она је умела да се снађе, да изнесе мимиком душевно расположење *Вањке*

и да га оживи врло често сасвим успешно. Само би требало редитељ да је чува од *намерног глумовања* и тражења ефекта.

Од мушкараца ни један није реметио игру, али зато ни један се није издвајао нарочитим успехом. Рускиње, Сергијевска и Чанејева биле су претеране и немогуће за српски језик. *Задушна баба* била је сценски нешто раштрана; маска Богатинчевића у *Лозу* небрижљива.

Али и ако у празној сали вече младих поздрављено је срдечно од љубитеља Чехова и руске литературе.

М. К.

ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ

Зимска бајка. — Аница Ђукић. Нови Сад 1924.

Под насловом *Зимска Бајка* издала је госпођица Аница Ђукић малу спретну књижицу песама.

Невероватно старинска форма; ритам укуван, ућуткан, при-тешњен у одмерен реченички слог ни да писне, ни оживи, ни ускликне, али и као такав осакаћен траженом вештином — при-премио је *Зимској Бајци* зајемчени неуспех.

Као вишегодишњи сарадник Српског Књижевног Гласника, госпођица Аница Ђукић могла је да сачува свој успех обазриво, и да, кад већ издаје збирку, не издаје је журно и усплахирано, него савесно, да би избегла сваке непријатности. М. К.

Град рима и ришмова: Хамза Хумо.

Г. Хумо дао нам је веома симпатичну збирку песама скоро све са неком сенком оријента у себи. А неке са чисто турским или боље рећи босански муслиманским мотивима. Рекла бих скоро да г. Хумо подсећа на Алексу Шантића, само је много модернији, савременији. У његовим песмама наћи ћемо ванредне мале импресионистичке сличице са тајанственим малим сликама, са бистрим светлим тачкама. Има бољих песама, има мање добрих. Г. Хумо још није достигао свој врхунац. О. П.

Уметноси и неуметноси: Синиша Кордић. Згодан наслов овој књизи. Неуметнички говор о уметности. Од прве до последње стране философија лепога живота, философија васионе. Синтеза мудрости овога света. Г. Кордић воли уметност, на свој начин, то се осећа. Штета што је хтео да буде толико дубок, што је хтео да да граматику и формулу свега и што у тако рђавим реченицама. О. П.

ПРИРОДА И ДЕЦА

ПРВА КЊИГА

Фонда за Издавање Дела Југословенских Женских Књижевника :

20 приповедака за децу од Милице Јанковић са 24 колорисане слике од Милице Чађевић. Књига је на финој хартији, штампана цитеро-слогом, са колорисаним корицама. Износи 10 штампаних табака. Цена 20 дин., скупљачима 15% попушта.

Књиге се могу добити у **Администрацији Женског Покрета**. Краља Милана улица број 71.

„Женски Покреш“ излази сваког месеца (изузев јули и август) у три табака, укупно тридесет штампаних табака годишње. Прешлаша на „Женски Покреш“ за 1924. годину износи педесет динара.

Претплату примају наши повереници, а у Београду администратор сваког радног дана у стану уредништва од 3—6 после подне.

Моле се претплатници да достављају на време администрацији сваку промену адресе.

Ко од претплатника не прими на време број, може га тражити у року од месец дана по изласку броја.

Уредништво *Женског Покреша* моли све писце које интересују питања Женског Покрета да му шаљу чланке, реферате и белешке који се односе на та питања. Рукописи треба да буду читко написани, или откуцани машином.

Рукописе треба слати на адресу: **Уредништво Женског Покреша**, Краља Милана улица број 71.

НАШИ ПОВЕРЕНИЦИ:

Битолџ Анка Миловановић, учитељица
Бијељина Милева Тодоровић, секретар К. С. С.
Велико Градиште Мил. Живковића, предс. Ж. Подр.
Врњци Ана Стижа ин
Гор. Милановац Зора Ракићева, учитељица
Дубровник *Žensea Narodna Zadruga*
Добој—Босна Дса Ђ. Докић
Доња Тузла Љубица М. Јовановић
Загреб Адела Милчиновић
Завидовић—Босна Десанка Плавшић
Земун Добротворна Задруга Српкиња
Зајечар Женска Подружина
Јагодина Милева Стефановић, секр. Ж. Подружнице
Крагујевац К. С. Сестара; Друштво Милосрђа
Крушевац Коло Срп. Сестара
Краљево Катарина С. Продановић, председ. Ж. Подр.
Лазаревац Драга Марковићка, председ. Ж. Подружине
Лозница Дана Б. Ристића, председ. ица Ж. Подруж.
Љубљана *Cirila Štebi*
Мостар Мара Мучибабић, секретар К. С. С.
Нови Сад Матица Напредних Жена
Ниш Јелена Петровић, учитељица
Нова Градишка Зорка Малић
Никшић Станица Шаровић, учитељица
Нови Пазар Савка Антоновић, учитељица
Неготин Мирослава Сантнер, настав. гимн.
Пожаревац Лепосава М. Павловић, пред. Ж. Друштва
Пожаревац Мил. Радосављевић, благ. К. С. С.
Панчево Љубица Ђ. Павловић, пред. Ж. Задруге
Панчево Мара Драгомировић
Сарајево Радунка Чубриловић, професор
Скопље Марија Шпанићка, учитељица
Сушак Милица Видовић, председ. Добротв. Задруге
Суботица Даница Радулашки
Турски Бечеј Фемка Грујичић, учитељица
Ђуприја Женско Друштво председ. С. Редојковић
Ужице Цвета М. Поповић
Цетиње Женска Подружина
Чачак Љубица Ј. Матић, благајник Жен. Подружине
Шабан Софија Поповићка, учитељица.